

intra

NR 1. 2020

Nej till underskötersketitel inom LSS!

"Tänk va bra om vi kan få en enhetlig yrkestitel för alla i sjukvården, äldreomsorgen och LSS-verksamheterna!"

"Ja, då kan vi skapa en gemensam utbildning för alla!!"

"Och kommunerna och vårdbolagen kan använda personalresurserna mycket effektivare."

"Ja, och genom att skydda yrkestiteln och validera personalens kompetens kan vi höja sjukvårdskompetensen generellt, vilket på sikt kommer att förbättra kvaliteten inom vården!"

"Ja, vi måste ju tänka på patientsäkerheten!"

Ja, inte vet man hur snacket gick mellan utredaren Harriet Wallberg, kommunalombudsmannen Annelie Medling, vårdbolagsföreträdaren Sabina Joyau med flera som ingick i den statliga utredning som skulle se över kompetensen hos undersköterskor. Men resultatet finns att läsa i betänkandet "Stärkt kompetens i vård och omsorg" (SOU 2019:20).

Där skriver man bland annat att undersköterskans kompetens i huvudsak handlar om bedömningsförmåga vad gäller hälsotillstånd, omvårdnad och omsorg, medicinsk kompetens samt något som lite luddigt kallas professionellt bemötande.

Det är dessa kompetenser som man tycker är viktiga inom LSS-stödet. För det är vad man nu föreslår! Att undersköterskeutbildning är rätt kompetens för arbete inom sjukvård, äldreomsorg och LSS.

Och när NKR, det nationella kompetensrådet, som genom ihärdigt arbete lyckats få alltför många kommuner att acceptera yrkesbeteckningarna stödassistent och stödpedagog, protesterar och säger att utredningens förslag riskerar att förminska värdet av dessa yrkestitlar inom LSS-verksamheterna får de en beskäftig klapp på axeln. Man har förståelse för NKR:s farhågor, skriver man, och tillägger att det även i fortsättningen är arbetsgivaren som ska bestämma vilka yrkeskategorier man vill ha i verksamheterna. Men samtidigt ser man ingen fara i att lägga ökad tonvikt vid sjukvårdskompetens hos personalen inom LSS eftersom *"inom omsorgen om personer med funktionsnedsättning blir brukarna både äldre och sjukare vilket också medför behov av vårdkompetens."*

Som AnnBrith Davidsson skrev i förra numret av Intra:

Trots att vi enligt statistiken har 85 tusen anställda i Sveriges kommuner som ger stöd till just personer med funktionsnedsättning står det inget om hur denna kompetens ska stärkas. Osynliggjorda. Borttappade i statistiken och borttappade i beskrivningen av framtida positiva effekter när kvalitet och säkerhet skall öka.

Hon har rätt. Utredningens slutsatser – och dessvärre också de flesta remissinstansernas – har visat sig sakna ens en grundläggande förståelse för de krav som ställs på personal inom LSS-verksamheterna. Man har inte förstått att det rör sig om helt olika perspektiv. Inom LSS handlar det om medborgare som behöver stöd för att forma sitt liv som man själv vill ha det. De är inte patienter, inte heller åldringar som under en begränsad tid behöver en behandling som ordinerats av läkare. De är för det mesta friska människor, ofta mitt i livet, som behöver stöd för att kunna leva i samhället. Här är pedagogiken och socialpsykologin den viktiga kompetensen. Ibland behöver den förvisso kompletteras med andra kompetenser, t ex terapeutisk, medicinsk och artistisk beroende på behov och inriktning på den LSS-verksamhet det handlar om. Då är det arbetsgivarens skyldighet att ordna detta.

Men redan nu har flera kommuner infört yrkesbeteckningen undersköterska på dem som har utbildning och arbetar med direkt stöd i LSS-verksamheter. Tillsammans med Socialstyrelsens generella direktiv om skyddskläder i LSS-verksamheterna bidrar detta till en allt tydligare sjukvårdsinriktning på LSS-verksamheterna. Det här måste vi stoppa!

Vill regeringen stärka kompetensen inom LSS-verksamheterna finns ingen annan väg än att istället skydda yrkestiteln "stödpedagog" för LSS-verksamheterna och permanenta de stödpedagogutbildningar inom yrkeshögskolan som nu finns.

Och SKR (Sveriges Kommuner och Regioner) och fackförbundet Kommunal måste sluta ignorera behovet av kompetens och bra löner för de som arbetar i LSS-verksamheterna.

Grundad 1991 av
Karl Grunewald

NR 1/2020

innehåll

Redaktion

Hans Hallerfors
Redaktör, layout, ansvarig utgivare
Tel 070-7428547
e-post: hans.hallerfors@telia.com

Roger Blomqvist
Ekonomi och prenumerationer
e-post: info@tidskriftenintra.se

Erik Tillander
Text, reportage
Tel 070-4085097

Prenumerantärenden

www.tidskriftenintra.se
Eller ta kontakt med
Intra/Kaktusvägen 38
125 55 ÄLVSJÖ
e-post: info@tidskriftenintra.se
Tel: 073-4199543

INTRA är en tidskrift som utkommer
med fyra nummer per år. Prenume-
rationen gäller för fyra nummer när
än du börjar.

Betala på PlusGiro: 636 55 62 - 5
eller bankgiro: 5308 - 1485.
Prenumerationspris: 380 kr.

Finland: Betala 38 Euro på
postgiro 800011-70844089.

Organisationsnummer:
814000-8890.

Tryck: Exakta tryckeri

ISSN 1102-4143

INTRA är befriad från moms.

INTRA ges ut av Stiftelsen Intra
vars ändamål är att verka för ökad
information om resultatet av
forskning, metodutveckling och
samhällets insatser beträffande
personer med utvecklingsstör-
ning och andra med närliggande
problematik.

Ledamöter: Roger Blomqvist, Hans
Hallerfors, Elisabeth Langran,
Mårten Söder, Erling Södergren,
Iren Åhlund.

Suppleanter: Therése Fridström
Montoya, Gunilla Lagergren,
Maj-Britt Lindh, Erik Tillander.

Besök Intras hemsida:
www.tidskriftenintra.se

Det här bör du kunna! 4

Lena Söderman skriver om vilka kunskaper som behövs för arbete i LSS-verksamheter.

Undersköterska – rätt kompetens i gruppboheter? 7

Förslaget att personal inom sjukvård, äldreomsorg och LSS-verksamheter ska ha samma grundutbildning får stark kritik av yrkesverksamma och funktionsrättsrörelsen.

IVO godkänner 20 lägenheter intill varandra som LSS-bostad! 12

Vårdbolaget Friab har fått godkännande för en ny vårdverksamhet med 20 lägenheter i samma byggnad.

Enhetschefens uppgift 14

Leena Berlin Hallrup har forskat om stöd och arbetsledning inom LSS.

Om vikten av att tala sig samman 16

Ingalill Stefansson skriver om vikten av att ha forum där man kan mötas.

Sant eller falskt? 19

Kerstin Gatu om hur man lär ut källkritik till personer med IF.

Maria är huvudperson i sitt eget liv 20

Hur anhöriga och personal samarbetar för att Maria Åhlin ska få ett bra liv.

Om kärlek 23

Får man flytta ihop om man älskar varandra? undrar Bo Hejlskov Elvén.

Upphandlingen av LSS-verksamheter är skadlig 24

Ragnar Furenhed resonerar om vilka konsekvenser privatiseringarna får.

När man får koll på tiden, då växer man 28

Birgitta Wennberg har doktorerat om tidshandlingen hos personer med IF.

Nu kan vi köra ihjäl oss! 31

Anna Pella om oron och lättnaden när hennes dotter får de insatser hon behöver.

Underfinansierade budgetar har urholkat välfärden 32

Åsa Plesner på tankesmedjan Balans har studerat kommunernas ekonomi.

Dessutom

Tvingande föreskrifter om personalkompetens	11
Att möta personer med autism	11
Många har öronvax	11
Ny assistansutredare	11
Ungdomar med IF på internet	11
Omslagets konstnär	35

Erik Gustafsson
har målat
omslagsbilden.

30:e årgången
114:e numret

Det här bör du ku

Av Lena Söderman

Det finns otaliga verksamheter med personal som har hög kompetens och som strävar efter fortbildning och utveckling. Dessa drar ofta ett tungt lass för att i möjligaste mån behålla den kvalitet i verksamheten som personer med kognitiv funktionsnedsättning har rätt till och behov av.

LSS har under senare år blivit allt ihålligare. I pressen kan vi läsa om grava missförhållanden inom olika LSS-områden, huvudsakligen boenden och personlig assistans. Myndighetsutövare, chefer och andra beslutsfattare visar bristande kunskap om den verklighet och problematik de fattar beslut om.

Godtyckliga kompetenskrav

För att arbeta med direkt stöd inom LSS krävs numera ingen formell utbildning. I princip kan vem som helst som går förbi på gatan anställas inom ett yrkesområde som kräver gedigen kompetens och personlig lämplighet.

Kompetenskraven på en nyanställd person är numera beroende på värderingar och kunskap hos politiker, chefer och andra beslutsfattare.

Ekonomiska aspekter kan också misstänkas väga tungt hos en del oseriösa – privata och kommunala – vårdgivare. Utbildad personal kostar i form av högre lön, krav på fortbildning och andra resurser..

Det behövs kunskaper och erfarenhet

Under de senare årtiondena har omfattande forskning skänkt nya insikter om hur personer med kog-

nitiva funktionsnedsättningar kan skapa sig ett bra liv. Med rätt stöd kan de ha goda möjligheter till delaktighet och optimalt självbestämmande.

Den nya evidensbaserade kunskapen förmedlas i form av frivilligt deltagande i kortare kurser och föreläsningar. Nyttillkomna fakta behöver god och näringsrik mylla i form av kunskaper och erfarenhet för att växa och komma till nytta. I annat fall kommer den simma runt i limbo utan förankring i befintlig kompetens. De riskerar att bli tomma ord, tillämpas på felaktigt sätt eller glömmas bort.

En rikstäckande syn på kunskapsbehovet och grundläggande obligatorisk utbildning krävs för att personal ska kunna utföra ett professionellt och rättssäkert arbete samt för att kunna omvandla nya forskningsresultat till utveckling av stöd och arbetsätt .

Det gäller både myndighetsutövare, chefer och personal.

Värdegrunden

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, har en värdegrund som är vägledande för den kompetens som krävs.

”Verksamheten ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet. Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra.” (5§LSS)

”Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmande och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges.” (6§LSS)

inna!

Lena Söderman arbetade i många år som vårdlärare. Hon är socialpedagog och har också lång erfarenhet från arbete som chef inom stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning. Tillsammans med Mårten Nordlund har hon bland annat varit redaktör för "Omsorgsboken" Liber förlag 2019 och skrivit boken "Respond – värdegrund i vardagen." Komlitt. 2018.

Några exempel på grundläggande kunskap som krävs för att leva upp till värdegrunden

KUNSKAP OM FUNKTIONSNEDSÄTTNINGEN

Vad är kognition och vilka är konsekvenserna av olika grad av svårigheter i den kognitiva förmågan.

Till exempel: Hur påverkas livet när man har en nedsatt eller kanske helt saknar tidsuppfattning eller rumsuppfattning?

Hur kan svårigheterna bedömas och överbryggas? Vilket stöd behövs och i vilken omfattning? Exekutiva funktioner, arbetsminne, minne, beslutsfattande, konsekvensförståelse.

KUNSKAP OM AUTISM OCH ANDRA DIAGNOSER

Diagnosen autism betyder inte att alla har samma behov eller beteende. Autism diagnostiseras med en tregradig skala. Varje person behöver sitt speciella stöd och det är personalen i den dagliga kontakten som, med stöd av specialist, bedömer hur stödet utformas för att göra nytta.

Andra diagnoser kan ha sin speciella problematik men även där ser behoven olika ut. Personal ska förstå behovet av att sätta sig in i den särskilda problematiken.

KUNSKAP OCH FÖRSTÅELSE OM KOMMUNIKATION OCH VIKTEN AV KOMMUNIKATION.

Att kommunicera är en mänsklig rättighet och ingår i FN:s funktionsrättskonvention. Det utgör grundstommen i mänsklig kontakt och utveckling. Detta oavsett hur kommunikationen går till.

Det är inte självklart att talat språk resulterar i ömsesidig kommunikation. Ordförståelsen kan brista och är man som personal inte införstådd med det uppstår lätt missförstånd. Dessa i sin tur kan medföra frustration, förtvivlan eller utmanande beteende.

En person utan talat språk kan ha god ordförståelse men ändå behöva speciella former av kommunikationsstöd för att meddela sig med omvärlden.

Att avläsa kroppsspråk kräver personkännedom och förståelse för att personen kan vilja förmedla något. Kroppsrörelser, röst, minspel mm är individuellt och för att förstå vad personen vill uttrycka krävs kunskap, inlevelseförmåga och genuint intresse.

forts.
nästa
sida.

AKK, alternativ kommunikation, är ett samlingsbegrepp för olika hjälpmedel och tekniker som finns tillgängliga och som används för att underlätta och möjliggöra kommunikation. Teckenspråk, bilder, objekt är några exempel.

KUNSKAP OM KOGNITIV STÖD

Kognitivt stöd är hjälpmedel som ska kompensera, minimera och förebygga svårigheter i det dagliga livet.

Ett exempel är tiden. Att förstå tidens gång gör tillvaron överskådlig och förutsägbar och skänker trygghet och förväntan. De flesta människor har en inbyggd bild av hur dagen, veckan osv. kommer att te sig. De använder klockor men behöver också almanacka för minnesstöd och planering.

De flesta med intellektuell funktionsnedsättning behöver däremot omfattande stöd för att få ordning på tidens gång och vad som ska ske under dagen. Det sker med hjälp av tydliggörande struktur i form av bl.a. scheman eller anpassade almanackor.

Tekniska tidshjälpmedel finns i form av timstockar, anpassade klockor mm.

Det är en utmaning att motivera en person att använda och förstå vitsen med hjälpmedlet. Det krävs förståelse för att det kan ta lång tid av envis träning innan personen förstår nyttan med det.

Att stödja den enskilde till att använda fungerande kognitiva hjälpmedel är en obligatorisk uppgift för all personal och får aldrig vara avhängigt särskilt intresserade nyckelpersoner. Alla i en personalgrupp, nya som mer erfarna, ska vara införstådda med att ge stöd att använda hjälpmedlet och hålla eventuella scheman och strukturer aktuella.

KUNSKAP OM OMVÅRDNAD OCH TEKNISKA HJÄLPMEDEL

Många personer med funktionsnedsättning har också fysiska svårigheter av olika grad som kräver både kunskap om fysisk omvårdnad och kunskap om tekniska hjälpmedel. Förutom att underlätta för personal vid lyft och personlig omvårdnad är de en förutsättning för huvudpersonens möjlighet till självständighet.

KUNSKAP OCH FÖRSTÅELSE OM ASSYMETRISKA RELATIONER

Förutom att ha nödvändiga faktakunskaper och intresse för människor måste yrkesutövare vara medvetna om sin egen roll i mötet med personer med funktionsnedsättning. Relationen är asymmetrisk, dvs. ojämlig i makt och beroende. Personal ska vara medveten om sin makt och förstå vikten av att mötet sker med respekt.

Att rannsaka sina värderingar och därmed sin ofta omedvetna attityd är ett måste. Ett möte där huvudpersonen upplever sig i underläge eller kränkt kan resultera i depression eller känslomässiga utbrott och utmanande beteende.

KUNSKAP OM UTMANANDE BETEENDE

Vid utmanande beteende hos en person med funktionsnedsättning finns olika sätt att hantera situationen. Innan man agerar måste man försöka se vad beteendet beror på. Brist på eller felaktig kommunikation? Provocerande bemötande från personal eller andra? Frustration över oklar struktur på dagen? Socialstyrelsens skrift *"Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet"* ger vägledning om vilka tillvägagångssätt som är tillåtna och lämpliga eller olämpliga eller olagliga. Där ges exempel på lämpliga evidensbaserade metoder att hantera och förebygga problematiska situationer. Fungerande kommunikation, lågaffektivt bemötande, anpassad och förståelig miljö är några exempel.

INDIVIDUELLT STÖD

Det här var bara en översikt som kan utgöra en grund för att bedöma den kompetens som krävs inom det område man arbetar. LSS-stödet ska vara ett individuellt stöd. Det innebär att alla som får LSS-insatser har olika krav på kompetens hos sin stödpersonal. Så har t ex personer med svåra funktionsnedsättningar behov av en typ av kompetens där omvårdnaden kan vara central medan andra personer med mer måttlig funktionsnedsättning kanske har krav på mer social kompetens.

PS. Skriften *"Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet"* kan laddas ner gratis från www.socialstyrelsen.se

Vilken kompetens behövs i gruppboheter, serviceboheter, korttidshem och andra LSS-verksamheter? En statlig utredning **”Stärkt kompetens i vård och omsorg”, SOU 2019:20**, föreslog förra våren att undersköterskeutbildningen var den som skulle gälla för baspersonalen inte bara i sjuk- och äldreomsorg utan också inom LSS.

Utredningen föreslog dels en ändrad gymnasieutbildning (Vård- och omsorgsprogrammet) och dels en reglering av vad som krävs för att få kalla sig undersköterska.

Vård- och omsorgsprogrammet föreslås bli en ”generalistutbildning”. Det innebär att man vill ta bort dagens inriktningar, istället ska alla läsa allt.

Utredningen har ett tydligt patientfokus: ”En skyddad yrkestitel måste syfta till att stärka patientsäkerheten” (SOU 2019:20 sidan 192). Huvudförslaget är att yrket undersköterska regleras med en skyddad yrkestitel. Utredningens förslag har nu varit ute på remiss.

Undersköterskekompetens – är det vad som behövs i LSS-verksamheterna?

”Man har ju vårdifierat det nya förslaget till vård- och omsorgsprogram”

Ann Brith Davidsson, utvecklingsledare för kompetensfrågor inom funktionshinderområdet i Göteborgs stad.

NATIONELLA KOMPETENSRÅDET inom funktionshinderområdet, NKR, är ett nätverk av engagerade personer från hela landet. Efter flera års tråget arbete har de långsamt fått kommunerna att förstå att de inte kan strunta i personalkompetensen inom LSS-verksamheterna. De alarmerande missförhållanden och övergrepp som avslöjats talar sitt tydliga språk om vad som händer när kompetensen brister. Svaret blev enhetliga yrkestitlar, stödassistent och stödpedagog, med riktade YH-utbildningar för den senare personalkategorin.

En strävan som utredarna i den statliga utredningen struntade i.

Har gjort LSS-området osynligt

I förra numret av Intra (nr 4/2019) skrev Ann Brith Davidsson från NKR och protesterade.

Utredarna hade gjort LSS-området helt osynligt, menade hon. De hade inte ens bemödat sig att använda rätt statistik för att beskriva det dagsaktuella läget.

Ann Brith Davidsson beskriver kompetensförsörjning som den viktigaste strategiska frågan för framtidens LSS-verksamheter. Hon är uppenbart besviken på utredningens resultat.

– Kompetensbristen kommer inte att bli mindre om man helt dissar de ämnesom-

råden som man behöver för att jobba med människor som har olika funktionsnedsättningar, säger hon. Man har ju vårdifierat det nya förslaget till vård- och omsorgsprogram. Förut har det funnits fyra inriktningar varav en var funktionsnedsättning. Det är nu borttaget och förutom 200 poäng individuellt val av 2 500, ska alla läsa allt.

Tidigare har det t ex funnits möjlighet att läsa ”specialpedagogiska metoder” men den möjligheten är borttagen i utredningens förslag.

– På barn- och fritidsprogrammet finns kurser i specialpedagogik. Men de får man inte läsa om man går vård- och omsorgsprogrammet. När kurserna ändå finns på gymnasienivå borde de gå att välja för den som vill arbeta med funktionshinder, men det kommer inte att gå som det ser ut i förslaget.

Största problemet anser Ann Brith Davidsson är att ämnet ”lärande och utveckling” inte finns med.

– Lärande och utveckling fanns inte förut heller men vi har kunnat lägga till det från Barn- och fritidsprogrammet. Det handlar om barns normala utveckling. Om man inte har det som bas fattar man inte vad det innebär att ha en intellektuell funktionsnedsättning och vilka krav man kan ställa beroende på personens utvecklingsnivå.

Inriktning på funktionsnedsättning

NKR har länge slagits för att skapa utbildningar åt dem som arbetar med stöd till personer med intellektuell funktionsnedsättning. 2011 års gymnasiereform var en framgång, säger Ann Brith Davidsson:

– Då hade vi länge jobbat för att få med funktionsnedsättningar som en inriktning på både vård- och omsorgsprogrammet och på barn- och fritidsprogrammet och lyckats med det.

Stöd, inte vård

Enligt utredningsförslaget kommer underskötersketiteln skyddas och ingen ska kunna kallas undersköterska utan att ha gått igenom en undersköterskeutbildning. Det ska, som det står i utredningen ”höja patientsäkerheten” och även statusen på yrket. Men det är ju inte till någon nytta för oss, säger Ann Brith Davidsson.

– Vi har ju jobbat stenhårt för att få bort ”vårdare” för att i stället ha ”stöddassistent” och ”stödpedagog”. Vi jobbar med att ge ”stöd” och inte ”vård”. Att då föreslå ”undersköterska” som en yrkestitel för dem som gått vård och omsorgsprogrammet oavsett var man sen arbetar, känns verkligen som ett steg tillbaka. Men i framtida lönerrevisioner blir det undersköterskorna som har den ”rätta utbildningen” och det blir dem man kommer att satsa på.

Att gå från patient till medborgare – och tillbaka?

I funktionshinderrörelsen har man länge arbetat för att komma bort från det medicinska sättet att se på funktionsnedsättning till ett socialt – att gå *från patient*

till medborgare, som för övrigt var titeln på regeringens handlingsplan för handikappolitiken 2000 – 2010. Nu går man bakåt igen...

– Exakt så är det, säger Ann Brith Davidsson. Hela den här utredningen andas patientperspektiv i motsats till att ge stöd i ett ”livsloppsperspektiv” som personer med funktionsnedsättning har rätt till.

En konsekvens av utredningen på längre sikt kan bli att undersköterskeutbildningen kommer att bli ”högstatus-utbildningen” i LSS-verksamheterna. I diskussionen om hur stödet till brukarna ska utformas kommer de vårdutbildades ord i framtiden att väga tungt.

– Det som oroar är att bristande kompetens i specialpedagogiska arbetssätt, som fungerar för våra målgrupper, kommer att ersättas av konsekvenspedagogik och uppfostran, som ger mer utmanande betyende och större personalomsättning.

Sjukvården och äldreomsorgen är nöjda

Ann Brith Davidsson noterar att de flesta remissvaren är positiva.

– Hela sjukvården och äldreomsorgen är förstås nöjda liksom många kommuner och regioner. De får vad de vill ha.

Bristerna i kompetensen hos de som i framtiden går ut från gymnasieprogrammet kommer kommunerna att få ta ansvar för.

– Kommunerna kommer att få utbilda LSS-personalen själva när de kommer ut från gymnasieprogrammet. Och det innebär ju kostnader. Och det är pengar vi inte har i dag med tanke på den ekonomiska situation kommunerna är i.

Avgrundsdjup skillnad mellan LSS och vård

CIA BERGSTRÖM, enhetschef Hägersten-Liljeholmens stadsdel söder om Stockholm, menar att utredarna inte förstår skillnaden på de behov som finns i LSS-verksamheterna och behoven i vården. Hon beskriver skillnaden som ”avgrundsdjup”.

– Det här är i högsta grad ett pedagogiskt- och bemötandeyrke där vi jobbar mest med hjälpmedel och pedagogik. Det handlar om att ha en relation till någon under en väldigt lång tid. I arbetet på sjukhus bestämmer läkaren, men när man jobbar i gruppbostad bestämmer brukaren.

Kräver undersköterskeutbildning

I många kommuner kräver man undersköterskeutbildning för att få jobb i en gruppbostad, så även i Cia Bergströms stadsdel.

De är så illa tvungna menar hon.

– Socialstyrelsen kräver att personal i LSS-verksamhet ska ha en 3-årig gymnasial utbildning. Då blir det antingen vård- och omsorgsprogrammet eller barn och fritidsprogrammet. Men i Stockholm finns inte barn- och fritidsprogrammet och då finns bara undersköterskorna kvar att välja.

Cia Bergström säger att det kan finnas poänger med en undersköterskeutbildning i gruppbostad där de boende har blivit lite äldre.

– Vi har flera enheter där en stor majoritet börjar bli ganska gamla och då blir det mycket omvårdnad. Det blir som äldreboende men i brukarnas hem.

Och tvärtom har hon samtidigt fått höra att det inom äldreomsorgen efterfrågas mer av den kunskap som är relevant i LSS-verksamheterna.

”I arbetet på sjukhus bestämmer läkaren, men när man jobbar i gruppbostad bestämmer brukaren”

Cia Bergström,
enhetschef.

– Jag har också förstått att även de efterfrågar mer pedagogik för sin personal idag då de till exempel ska hantera demenssjukdom. Så delvis efterfrågar vi samma saker.

Får själva utbilda personalen

Den mest avgörande konsekvensen av utredningens förslag blir att undersköterskorna, trots sin utbild-

ning, tvingas börja med att komplettera sina kunskaper då de börjar arbeta i en LSS-verksamhet.

– Om det till exempel är en undersköterska som läst akut sjukvård så funkar det ju inte. Då behövs det på fyllas på med annat, säger Cia Bergström.

Även Cia Bergström uttrycker en viss uppgivenhet:

– Det är jobbigt att vi alltid hamnar i bakvattnet på äldreomsorgen. Att våra verksamheter blir uppstyrda utifrån deras behov.

Sjukvård är inte den nödvändiga kompetensen

Funktionsrättsrörelsen reagerar kritiskt mot de delar i utredningens förslag som innebär ett mindre fokus på funktionsnedsättningar.

”Man är inte sjuk för att man bor i gruppbostad”

Harald Strand, ordförande i Riksförbundet FUB.

satsar så mycket pengar på en sådan utbildning när det behövs annan.

Harald Strand misstänker att man vill utnyttja samma personal i LSS-boenden som på äldreboenden.

– Det har redan antytts då övertalig personal på äldreomsorgen ska kunna flytta till funktionshinderom- sorgen i den kommun där min son bor.

HARALD STRAND, ORDFÖRANDE I RIKSFÖRBUNDET FUB, menar att LSS handlar om mänskliga rättigheter och att det måste ske en kompetenshöjning på det området. Han tar även upp behovet av AKK, alternativ kommunikation, och den enskildes rätt att kunna leva som andra i samhället.

– Man är inte sjuk för att man bor i gruppbostad. De som bor där blir ju sjuka som alla andra men inga andra har undersköterskor hemma så det känns märkligt. Det är inte den nödvändigaste kompetensen i jobbet i LSS-verksamheterna. Det är märkligt att man

Använd den individuella planen!

Harald Strand vill att fler ska använda sig av möjligheten att enligt 10 § LSS få en individuell plan.

– Där kan man specificera behoven för den enskilda personen och då skriva in behovet av stöd från personal med rätt kompetens. Det fungerar sedan som ett avtal med utföraren och tvingar fram rekrytering av personal med rätt utbildning. Om alla utnyttjade den möjligheten skull det bli ett annat tryck på beslutsfattarna.

PIA EK, ORDFÖRANDE I FUB UPPSALA, är också hon kritisk till utredningens fokus på vård. Hon tar ett steg till:

– Jag är tveksam till att det ska vara just från vårdsektorn som personal som ska arbeta i LSS-verksamheter ska rekryteras.

Pia Ek anser att man borde titta på hur man gör i Finland där det finns bättre möjligheter att utbilda sig med fokus på funktionshinderområdet.

– I Finland har man en basutbildning som sen delar sig i olika riktningar. Där har man verkligen tänkt till.

”Tveksam till vårdsektorn”

Pia Ek, ordförande i FUB Uppsala.

Pia Ek tar upp artiklarna i förra Intra, uppslagen om yrkesutbildningar. Hon säger att hon bär med sig tidningen och tar fram och visar för till exempel politiker då ämnet kommer på tal.

– Där finns tips om bra yrkesutbildningar i Sverige som ger möjlighet för personal som vill fördjupa sig att plugga på distans på deltid samtidigt som de jobbar kvar i verksamheten.

”Personer som vill arbeta inom LSS måste kunna välja specialiserade kurser”

ULLA ADOLFFSON, ORDFÖRANDE I AUTISM OCH ASPERGERFÖRBUNDET, tar upp behovet att kunna rekrytera personal med rätt kunskap och kompetens inom LSS-området.

– Personer som vill arbeta inom LSS måste kunna välja mer specialiserade kurser under sin utbildning. Det behövs personal med specialpedagogisk kunskap, kunskap om autism och andra funktionsnedsättningar samt kunskap om hur man arbetar med kompensatoriska insatser. Så i en omsorgsutbildning bör det ingå kurser med inriktning på ett framtida arbete inom LSS.

Hon stödjer också NKR:s arbete med titulatur.

– Utbildningen ska ha en sådan bredd, djup och kvalitet att den kan tillerkännas en gemensam yrkestitel för yrkesutövare som arbetar som stöd för personer med autism och andra funktionsnedsättningar.

SKR, Socialstyrelsen och facket förstår inte kritiken

Varken Sveriges kommuner och regioner, SKR, Socialstyrelsen eller fackförbundet Kommunal verkar förstå den kritik som kommit mot undersköterskeutredningens förslag.

Katarina Storm Åsell, Sveriges kommuner och regioner, SKR, som skrivit SKR:s remissvar, stödjer i vissa delar kritiken från NKR och funktionsrättsrörelsen. Hon menar att utredningen saknar en ordentlig ana-

lysis av skillnaderna mellan verksamheter enligt LSS och enligt SoL.

– Vi skriver också i vårt remissvar att när det gäller LSS-verksamhet är de stora yrkesgrupperna stödassistenter och personliga assistenter. De cirka 52 000 stödassistenterna har i allmänhet undersköterskeutbildning. Att införa en reglering av yrkestiteln undersköterska kan, kopplat till det, vara problematiskt och till exempel skapa statusskillnader mellan de olika yrkesgrupperna.

Mo Gård – LSS-insatser med fokus på kommunikation!

För personer med kombinerade funktionsnedsättningar erbjuder Mo Gård, boende och daglig verksamhet för vuxna samt boende och gymnasiesärskola för barn och ungdom.

Mo Gårds styrka är specialistkompetensen inom kommunikationsområdet. Vi arbetar med olika anpassade kommunikationssätt som exempelvis Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK), taktila former och teckenspråk. Det ger individuella förutsättningar för delaktighet och inkludering.

Mo Gård är en stiftelseägd icke vinstdrivande organisation med över 70 års erfarenhet. Vi finns på flera platser i landet.

Välkommen att prata med våra kunniga rådgivare!

MO GÅRD

radgivare@mogard.se
www.mogard.se | 010-471 67 00

Bättre när valbara delen minskar

Till skillnad mot NKR och Funktionsrättsrörelsen anser SKR att förändringen av vård- och omsorgsprogrammet är bra.

– Programmet blir bredare och bättre strukturerat genom att den valbara delen minskar. Upplägg och innehåll är anpassat till hur de olika verksamhetsområdena utvecklas och samspelar, säger Katarina Storm Åsell.

Socialstyrelsen

Ylva Branting, utredare på Socialstyrelsen, tror inte att det kommer bli vanligt att de som arbetar inom LSS-verksamhet kallas legitimerade undersköterskor. Men i platsannonser kan det vara ett önskemål på lämplig utbildning.

– Det har varit en medveten strategi inom LSS-verksamhet att lämna titlar som anknyter till hälso- och sjukvård sedan kommunaliseringen på 90-talet. Den nationella handlingsplanen för funktionshinderspolitiken som kom år 2000 hette också ”Från patient till medborgare”.

I övrigt hänvisar hon till den skrift som Socialstyrel-

sen gav ut 2012 ”Rätt kompetens hos personal i verksamheter för personer med funktionsnedsättning”. Men den vägledningen förespråkar en kompetens där tonvikten ligger på det socialpsykologiska och pedagogiska stödet. Därmed rimmar den dåligt med utredningens förslag. Förvånande nog är detta inget som bekymrar utredare **Hossein Kamal** som skrivit Socialstyrelsens remissvar till regeringen. När vi frågar honom svarar han skriftligt: ”Socialstyrelsen har inget att tillägga utöver vad som framgår av myndighetens remissvar.”

Kommunal

Inte heller Kommunal verkar se något behov av specialkompetens inom LSS-verksamheterna. Man deltog aktivt i utredningen och **Mari Huupponen**, utredare på Kommunal, som har skrivit deras remissvar säger följande i ett skriftligt svar till Intra:

”Förslaget (SOU 2019:20) på den nationellt sammanhållna vård- och omsorgsutbildningen är bred och ger en gedigen grundutbildning till att kunna arbeta inom äldreomsorg, funktionshinderområdet, psykiatri och hälso- och sjukvården.”

FUB vill ha tvingande föreskrifter

I en debattartikel i GP (200204) kräver Harald Strand, ordförande i Riksförbundet FUB, och Eva Borgström, intressepolitisk samordnare på FUB, att det ska bli tvång att ha personal med rätt kompetens på landets gruppborden. ”FUB tar del av handlingar som utförs mot personer med intellektuell funktionsnedsättning, vilka skulle leda till åtal ute i samhället”, skriver man och uppmanar socialminister Lena Hallengren att införa tvingande föreskrifter om personalens kompetens.

Att möta personer med autism

Socialstyrelsen har gett ut en skrift som främst riktar sig till Socialtjänsten om hur man kan underlätta för personer med autism när man träffas. Den har så många bra råd att fler borde ha nytta av den!

Skriften heter ”Underlätta för personer med autism i möten med socialtjänsten” och finns att ladda ned från Socialstyrelsens hemsida: www.socialstyrelsen.se

Hälften hade vaxproppar

Vid Special Olympics i Östersund med 300 deltagare från 19 länder erbjöds alla deltagare en hälsokontroll. Det visade sig då att det fanns stora brister i allmänhälsan även hos deltagarna från Sverige.

– Ungefär hälften hade t ex blockerade örongångar, berättade Marie Ohlsson som är parasportkoordinator på Mittuniversitetet för SVT.

Hon menade också att man i den vanliga hälsovården missar symptom eftersom man tror att de tillhör den kognitiva funktionsnedsättningen. Det kan t ex röra sig om att man hör dåligt, har fel styrka på glasögonen eller har för trånga skor.

Personlig assistans utreds återigen

Regeringen har tillsatt ännu en utredning om personlig assistans. Den här gången är det generaldirektören för Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, Fredrik Malmberg, som ska utreda. Uppdraget ska redovisas senast den 23 mars 2021.

Många unga med IF trivs på nätet

Många ungdomar med IF är blyga och har låg självkänsla på grund av sina begränsade sociala kompetenser i ”verkliga livet”.

När man är aktiv på Internet slipper man att mötas ansikte mot ansikte. Då har man lättare att utveckla sociala relationer och känner sig tryggare. Man känner sig mer som ”alla andra”.

Samtidigt behöver personer med IF stöd för att minska riskerna med sin internetanvändning. Det stödet måste vara individuellt anpassat eftersom olikheterna i hur man använder internet är stora.

Det är några av slutsatserna i en rapport från Högskolan Väst som bygger på intervjuer med ungdomar med IF, föräldrar och personal i gymnasiesärskolan.

Martin Molin, Emma Sorbring, Lotta Löfgren Mårtensson. *Delaktighetens digitalisering. Om identitetsskapande aktiviteter på internet bland unga med intellektuell funktionsnedsättning.* Rapport Högskolan Väst. 2019:5. Finns för nedladdning på diva-portal.org

IVO godkänner 20 platser på två våningar som Serviceboende enligt LSS

"Viljabogruppen blir genom vårt serviceboende – Verkmästarens seniorboende – första LSS boendet i Sverige som vänder sig till personer inom personkrets 1 med demens." skriver Friab på sin hemsida varifrån bilden också är hämtad.

Friab, individ och familj, heter ett vårdbolag i Skåne som driver en rad HVB-hem och annan behandlingsverksamhet. Nu ska man starta ett nytt boende för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning och demens i Ystad. Boendet består av 10 lägenheter i 2 våningsplan = 20 lägenheter. Varje lägenhet är på 55 kvm och det finns gemensamhetsutrymmen. I huset finns ytterligare ett våningsplan med fyra vanliga bostadsrätter.

IVO godkänner

Nu har IVO (Inspektionen för vård och omsorg) godkänt detta boende som bostad med särskild service för vuxna enligt LSS, (9§9). Boendet kallas i godkännandet "servicebostad enligt LSS". I godkännandet står ingenting om att detta boende enbart skulle vara för personer ur personkrets 1 som också har demens.

När Intra kontaktar IVO får vi veta att vi måste skicka in våra frågor skriftligen. Vi får då ett anonymt svar från denna myndighet enligt följande:

Måste inte ett tillstånd att bedriva verksamhet enligt LSS vara förenligt med Socialstyrelsens allmänna råd och föreskrifter?

– Ja. IVO är en statlig myndighet vars beslut utgår från lag, förordningar och föreskrifter.

Om så är fallet, hur kan ett avskilt vårdhem med 20 platser vara förenligt med dessa föreskrifter?

– I detta fall tror jag du kan ha förväxlat servicebostad med vårdhem som bedrivs enligt Hälso- och

sjukvårdslagen (2017:30) eller en gruppboende enligt 9§9 Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Det blir allt vanligare att kommuner och vårdbolag vill utöka boendeantal och samlokalisera gruppboenden för att spara pengar. Hur ser IVO på detta?

– Det är ingenting som vi som arbetar i Upplysnings-tjänsten på Avdelningen för tillståndsprövning fått information om. I och med det kan vi inte svara på din fråga.

Stolta och glada

Ulf Karlsson är VD för Viljabogruppen som är det dotterbolag till Friab som ska driva demensboendet. Han säger att man är stolta och glada över att kunna skapa detta "seniorboende".

– Vi är först ut med denna typ av LSS-verksamhet, säger han. Vi måste kunna utveckla boendeformerna så att de passar behoven.

Ulf Karlsson tycker inte att en verksamhet med 20 platser i samma byggnad blir institutionslik.

– Vi utgår från individen, säger han. Det beror ju helt på hur man jobbar. Man samlar ju inte 10 personer i ett dagrum. Istället har alla individuella upplägg.

Intra har också varit i kontakt med Socialstyrelsen, men där säger man sig inte alls kunna kommentera IVO:s tillståndsgivning. Man vill inte heller ta ställning till om 20 lägenheter intill varandra i samma byggnad går att beteckna som serviceboende enligt LSS.

Kommentar:

Servicebostad ingår som en del i LSS-insatsen *Bostad med särskild service för vuxna* (LSS 9§9) tillsammans med *Gruppboendestad* och *Annan särskilt anpassad bostad*. För alla tre varianterna gäller de föreskrifter som Socialstyrelsen utfärdat i SOSFS 2002:9. Där står bl a:

”För att undvika en institutionell miljö bör en bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade inte vara belägen i nära anslutning till – en annan sådan bostad, eller – andra bostäder som inte är ordinära såsom t.ex. korttidshem eller särskilda boendeformer för äldre. Som regel bör inte heller en bostad med särskild service för vuxna samlokaliseras med lokaler för daglig verksamhet.”

Dessutom om Servicebostad:

”Antalet boende i en servicebostad bör vara så begränsat att serviceboendet integreras i bostadsområdet och en institutionell boendemiljö undviks.”

Insatsen ”*Bostad med särskild service*” i LSS (9§9) har från början byggts på personkretsens behov av att slip-

pa institutionsmiljöer och leva i överblickbara sammanhang – det som tidigare kallades ”Den lilla gruppens princip”. Det borde i ännu högre grad gälla dem som förutom sin intellektuella funktionsnedsättning också drabbats av demens.

Ett ”Serviceboende” med 20 lägenheter på två våningsplan kan knappast vara förenlig med Socialstyrelsens föreskrifter.

Serviceboende var och är tänkt som alternativt boende för dem som har mindre omvårdnadsbehov. Oftast består ett serviceboende av ca 10 lägenheter utspridda i ett bostadsområde, med ett gemensamt utrymme på gångavstånd. Eller för att citera Socialstyrelsen (*Bostad med särskild service enligt LSS*):

”Kan den enskilde ringa efter personal och förstår en tidsangivelse när personalen ska komma tillbaka, fungerar det kanske bra att bo i en servicebostad.”

”Oftast har de som bor i servicebostad mindre omvårdnadsbehov än de som vanligtvis bor i gruppboendestad.”

Att inte Socialstyrelsen verkar bry sig om sina egna direktiv är illa. Och att IVO nu godkänner en institutionsliknande bostad som så uppenbart strider mot LSS-lagsiftningens intentioner är oroväckande.

Hans Hallerfors

En bostad med särskild service för vuxna enligt LSS får enligt Socialstyrelsen inte ha institutionell prägel. Ritningarna nedan är för de två våningar med 10 + 10 lägenheter som IVO nu har godkänt som en bostad med särskild service enligt LSS.

Leena Berlin Hallrup:

”Enhetschefens uppgift är att betona den individuella delaktigheten!”

Leena Berlin Hallrup har undersökt det arbete som första linjens chefer utför.

– De chefer jag mötte var väldigt engagerade, berättar hon. Och det behövdes, för det finns stora utmaningar i det arbetet!

Leena Berlin Hallrup har sett LSS-stödet från många olika vinklar. Hon har en sjuksköterskeexamen i botten och arbetade som sjuksköterska i Växjö under några år. Det var där hon första gången blev varse de medicinska bristerna i stödet till personer med IF.

– Det fanns ju inte så mycket i sjuksköterskeprogrammet om LSS, berättar hon.

Det var något hon tog med sig när hon själv några år senare föreläste på sjuksköterskeutbildningen. Då hade hon skrivit en licentiatavhandling som bland annat handlade om personalens arbetsförhållanden inom LSS.

– Den bygger på djupintervjuer med personal som arbetade i gruppboheter med ganska institutionell prägel. Det var en privat verksamhet med ett kluster av många gruppboheter och dagliga verksamheter för ca 80 personer i närheten av varandra. Personalens kompetens handlade mest om de tysta kunskaper som erfaren personal ofta bär med sig, några andra kunskaper fanns inte. Vilket gjorde att det fanns stora brister i stödet.

Personalen var de vuxna och de boende var barnen. Studien "Vardagslivet i bostad med särskild service med institutionell prägel – en studie av personer med intellektuell funktionsnedsättning och personalens erfarenheter", är från 2012 och innehåller många träffande iakttagelser. Den visar de olika handlingsmönster som personalen utarbetat för att få vardagsarbetet att fungera. Man försökte skapa en familjelik atmosfär, vilket innebar olika rollfördelningar i likhet med dem som finns i en vanlig familj. Personalen hade rollen som de vuxna och de boende var barnen. Man hade också ett strukturerat arbetssätt med rutiner och regler för att få de boende att fungera säkert. Samtidigt innebar personalens arbete stora påfrestningar eftersom de var utsatta för de boendes verbala och fysiska våld, men också för de effektivitetskrav som kom från ledningen.

"Det har skett ett paradigmskifte under senare år mot en starkare betoning av det pedagogiska förhållningssättet"

Den första linjens chefer

Efter studierna ville hon ut och praktisera sina kunskaper. Hon fick jobb som boendechef för 22 gruppboendestäder i Limhamn.

– Det var en fin tid, säger hon. Vi arbetade med att stärka kompetensen hos personalen i gruppboendestäderna. Tillsammans med Petra Björne startade vi studiecirkel där LSS och målsättningen i LSS stod i förgrunden. Då insåg jag också hur oerhört viktiga den första linjens chefer är inom LSS-stödet.

Det där behövde studeras, tänkte Leena Berlin Hallrup, och tog kontakt med Malmö Universitet där studien påbörjades. Hon intervjuade 14 enhetschefer från lika många kommuner utanför Malmö.

– Chefens viktigaste arbete är att skapa förutsättningar för delaktighet, säger hon. Men delaktighet för dem som bor i en gruppboendestad kommer inte av sig självt. Det som behövs är tillitsfulla relationer till personalen. Och för att skapa dem krävs tid.

Handleder och vägleder

Personalen har sina arbetsredskap. Kontaktmannaskapet, genomförandeplanen – allt är till för att den enskildes individuella behov ska synliggöras.

– De flesta enhetschefer vill vara närvarande i arbetet och coacha personalen, säger hon. Ofta är det cheferna som handleder och vägleder personalen. I flera kommuner i Skåne har man också infört den så kallade *Delaktighetsmodellen*, som bygger på träffar där boende och personal skickar frågor till varandra och till enhetschefen. Den har betytt mycket för att göra behoven i gruppboendestäderna synliga.

Okunskap är största hindret

De hinder man möter är framför allt okunskap hos omgivningen och ibland hos anställda.

Ibland har man svårigheter med den fysiska miljön, att gemensamhetsutrymmena är för små eller

att utemiljön inte är bra. Och ibland kan en för hög personalomsättning påverka arbetet negativt. Då kan det bli svårt att bevara kompetensen och tryggheten i stödet. Men också låg personalomsättning kan vara negativt, då kan det vara svårt att få till stånd förändringar.

Många enhetschefer kan också berätta om problem med närstående som inte riktigt förstått gruppboendestadens inriktning på individuellt inflytande. En inte ovanlig konflikt är att föräldrarna vill vara med på planeringsmöte men att den boende inte vill ha med dem. Då kan det vara svårt att bevara ett förtroendefullt förhållande till de anhöriga.

Flera enhetschefer efterlyser ett bättre stöd från arbetsterapeuter. Framför allt känner man att man skulle behöva utveckla det kommunikativa stödet till de boende, men att man saknar kompetensen.

Det pedagogiska stödet är viktigast

De enhetschefer Leena Berlin Hallrup intervjuade och de hon mött i sitt arbete har alla haft ett stort kunnande och ett stort patos för LSS, berättar hon.

– Det har skett ett paradigmskifte under senare år mot en starkare betoning av det pedagogiska förhållningssättet. Men för att lyckas med sin uppgift krävs att cheferna har ett starkt stöd från de centrala delarna i förvaltningen. Att de förstår vad LSS-stödet handlar om.

Leena Berlin Hallrup är kritisk till de kommuner som anställer undersköterskor i LSS-verksamheterna.

– Om det behövs medicinsk omvårdnadskompetens kan man skapa den genom internutbildning. Men tonvikten måste ligga på det pedagogiska stödet. Det ska vara stödpedagoger som arbetar i gruppboendestäderna.

Arbetat på de flesta nivåer

Leena Berlin Hallrup föddes i Finland 1968, växte upp i Sundsvall och utbildade sig till sjuksköterska i Göteborg. Sedan 2018 arbetar hon som socialchef i Svedala kommun utanför Malmö. Och därmed har hon studerat och arbetat inom de flesta nivåer där stödet till personer med IF beslutas och utförs. Men hennes CV har också annat innehåll: Under 10 år drev hon Växjö Konserthus tillsammans med sin man. Med vilken hon också har tre vuxna barn.

Och i våras disputerade hon på sin avhandling "Experiences of everyday life and participation for people with intellectual disabilities: From four perspectives."

De fyra perspektiven i avhandlingen handlar, förutom om enhetschefernas arbete, också om hur personer med IF upplever sin tillvaro, personalens arbetsituation och om anhörigas villkor. Och i höst ska hon berätta mer om den på Intradagarna.

Hans Hallerfors.

Behovet av att mötas och tala sig samman, liksom behovet av ett bekräftande stöd är stort inom LSS-verksamheterna.

Om vikten av att tala sig samman

Av Ingalill Stefansson

Komplexiteten i stödet till de personer med grav utvecklingsstörning som också har fysiska funktionsnedsättningar kan vara mycket stor. Ibland räcker den "vanliga" personalen inte till.

Stödet kan behöva kompletteras med kunskaper från olika yrkeskategorier för att den dagliga tillvaron ska fungera.

Runt personerna finns en rad experter vilket främst av anhöriga kräver tid till kontakt, möten och undersökningar. Vardagen äts upp av tusen bestyr, och tid till eftertanke och samtal assistenter sinsemellan och mellan assistenter och anhöriga är i stort sett obefintlig. Man möts i dörren vid hämtning och lämning, i bästa fall med några hastigt nedskrivna rader i en kontaktbok.

Anders är ledsen och aggressiv

Anders, som beviljats daglig verksamhet, hade på grund av sina stora och varaktiga funktionsnedsättningar även erhållit personligt utformat stöd i form av den personliga assistenten Klara. Hon hade arbetat med Anders i 13 år, i stort sett hela hans skoltid. De kände verkligen varandra.

I den dagliga verksamheten fick nu Klara arbetskamrater och en tillhörighet i ett arbetslag, vilket hon inte var van vid från anställningen i skolan. Klara var anställd av omvårdnadsförvaltningen liksom Anders föräldrar. De var assistenter på kvällar, morgnar och helger.

Min inblandning som handledare ordnades av daglig verksamhet men samfinansierades med omvårdnadsförvaltningens verksamhet. Klara och Anders mamma Lina var båda bekymrade över Anders ledsenhet och aggressivitet som han riktade mot sig själv. Han slog sig så hårt i ansiktet att de befärade att han skulle förlora synen på det enda ögat han ser med.

Anders talar inte och kan inte med ord berätta vad som felas honom.

Om att försöka förstå

Kan det förändrade beteendet orsakas av att han är inne i en ny utvecklingsfas, har han ont, har han ont inne i själen? Ja, funderingarna var många. Samtalen vi hade syftade till att med våra olika kunskaper och erfarenheter tillsammans försöka förstå Anders syfte och mening med sitt förändrade beteende. Med Klaras och Linas tillåtelse berättar jag om några av alla de problemområden vi samtalade kring.

Om att vara aktiv eller passiv

Morgonpromenader då man också handlar, fikastunderna på kaféet en gång i veckan, lunchen ute på stan varje vecka är aktiviteter som Anders tidigare uppskattade men som nu har blivit jobbiga både för honom och Klara. Han skriker och slår sig själv.

"Det är jobbigt att hantera när vi är ute och han skriker. Folk tittar", säger Klara. "Och det är också jobbigt att behöva vara sträng så att alla hör."

"Det känns likadant för oss. Det var fruktansvärt när vi var på Grillnatta. Det gör jag aldrig om", säger hans mamma.

Däremot tycks han nu vara nöjd med att bara få vara, sitta i ett litet rum som har blivit som hans trygga tillvaro på den dagliga verksamheten. Där sitter han i lugn och ro och lyssnar på musik eller pysslar med sina olika ljudleksaker.

Men hans önskan att vara passiv i stället för aktiv kan vara provocerande för omgivningen. Vi vill hjälpa människor till gemenskap och delaktighet, hitta de meningsfulla aktiviteter som främjar just delaktighet och gemenskap.

Vi pratar om att det inte alltid är lätt att avstå från de aktiviteter som vi tänker är roliga att göra – och istället låta personen vara passiv och dra sig tillbaka till en mera vilsam tillvaro. Vara istället för att göra. Hans mamma säger att hon inte gör det lättare genom att fråga, som man gör som mamma: ”Vad har ni gjort idag då?”

Om att prata med Anders
fastän han kanske inte förstår

Det är viktigt att sätta ord på det som är. Även om Anders kanske inte förstår alla ord så kan det betyda att han förstår att vi förstår honom. Orden får en bekräftande funktion. Exempelvis: ”Jag tror att det är så här för dig nu, du vill inte gå med på promenaden, du vill vara inne och lyssna på din ljudmaskin istället ”

Lina säger att hon tidigare inte trodde att han förstod så mycket som det nu verkar. Hon ska börja berätta för honom hur också de, föräldrarna, känner omkring olika händelser. Till exempel hur jobbigt det är när han slår sig. Att de blir rädda för att hans syn ska gå förlorad.

Om vardagshändelser

På badet träffar han de gamla gymnasiekompisarna. Han är glad och hoppar runt till alla.

De har varit på långpromenad på Granskärsspåret. Där hör ingen om han skriker, tänkte Klara. Han skrek inte en endaste gång.

Anders har sällan velat se sig själv i spegeln. Gör grimaser mot spegeln ibland nu.

Idag fick jag en kram, säger Klara. Å, jag hade också velat ha en, säger Lina.

Om läkarbesök

Lina och Klara är båda med vid alla de läkarbesök Anders måste göra på grund av sina omfattande funktionsnedsättningar. Oron, känslan av utsatthet, ja de psykiska och fysiska ansträngningar som omgärdar dessa behöver de lyfta och prata om. Hur viktigt bemötandet från människor i vården är blir tydligt i dessa samtal.

En stor del av vardagen består i att sköta Anders vård- och omvårdnadsbehov, vilket kräver många kontakter, många samtal, sitta i många och kanske långa telefonköer, planering, oro på grund av tröghet i systemet och administrativa missar – ja, listan kan göras mycket längre.

Om vikarier och om vistelse på ”kortis”

Det är inte ”bara” att lämna Anders till andra människor. Tankar om framtida boende på gruppbostad blir alltmer aktuellt.

Ingall Stefansson, Söderhamn, har lång erfarenhet som speciallärare inom Särsvux i Söderhamn. Hon har också doktorerat i pedagogiskt arbete vid estetisk-filosofiska fakulteten i Karlstad på avhandlingen *Världens opålitlighet – Begreppsanalys av livsförståelsearbete i särskolan*. 2011. Texten är ett utdrag ur boken *”När de skulle bli som vi”*, Bokförlaget K&R AB, som hon tillsammans med Per Stefansson ställt samman. Boken kommer ut i vår och kan beställas från
e-post: perastefansson@gmail.com

Om ensamhet

Tror du han känner sig ensam där han är i sitt rum? frågar mamma. Ja, men alla är där i närheten och Anders söker upp de andra när han ”varit ensam klart”, svarar Klara. Vi talar om tidigare perioder av ensamhet. Också om tiden när han var tyst. En talpedagog från habiliteringen kom till skolan och försökte utröna orsaken, men hittade ingen förklaring. Anders pratade som barn men slutade successivt och tystnade i slutet av grundsärskoletiden.

Om att tala sig samman

Klara och Anders mamma säger att de har fin kontakt med varandra och med Anders. Men deras olika roller i sin samvaro med Anders hinner de aldrig prata om. Dagarnas struktur och rutiner tycker båda fungerar bra men säger att de inte har tillräckligt med tillfällen då de kan byta tankar och funderingar så som vi har gjort under våra samtal.

Stödet formulerat som ”prata sig samman” måste få ingå, helst som rutiner i vardagen tänker jag. Att handleda där sådana behov föreligger innebär inte att komma med råd och tips – att vara någon som vet bättre. Assistent och föräldrar är experterna. Syftet är snarare att ge legitimitet till att samtal behövs, att det är nödvändigt att tala sig samman.

Om behovet av ett bekräftande stöd

Handledningsuppdraget motiveras också genom att det kan vara viktigt med ett bekräftande stöd, att bli lyssnad på av någon utomstående och få samtalspartners att dela med sig och byta erfarenheter med.

Men jag vill understryka att funktionen handledare inte behöver köpas "utifrån". Krångliga kommunala upphandlingssystem och stora kostnader riskerar att möjligheter att tala sig samman inte kan realiseras. Rollen som handledare kan innehas av de som är personal eller chef eller någon annan person tillgänglig i vardagen. Och som Kari Martinsen erfarit i sina studier av mötet mellan människor i vård och omsorg så kräver samtalen inte någon särskild teknik eller specialkompetens då de är grundade på den gemensamma erfarenheten – den att vara människa med behov av att fundera över livet och levandet.

Att mötas med sårbarhet gör mötet äkta. I det perspektivet kan handledning ytterst ses som att utöva ett partnerskap i världen vi delar.

Diagnosens språk räcker inte

Våra samtal rör också viktiga frågor knutna till livsförståelsens språk och diagnosens språk. Jag ser tydligt hur diagnosens språk inte räcker till, inte ens i behandlande sammanhang där det har sitt berättigande. Hur viktigt det är att se Anders syfte och mening med det han gör – när han försöker förstå sitt liv och sin tillvaro. Viktigt är också att förstå de nära, de som känner Anders väl.

Tyvärr krånglar vi ofta till det som borde vara naturligt med invecklade metoder och principer i dessa verksamheter.

Så mycket händer! Det är viktigt att miljöerna som gör det möjligt att saker kan hända får finnas och utvecklas. Miljöer där relationer tas på allvar och vårdas, där de till synes små uttrycken får synas och reflekteras och tas på allvar. I de uttrycken ryms hela människans liv: sorger, ilska och frustration liksom längtan, hopp och glädje.

Att mötas i språket

Tala sig samman är ett vackert uttryck som hjälper till att förstå betydelsen av att försöka komma överens. Inom den sociala omsorgens olika delar behöver vi komma överens om hur vi ska handskas med makten över den andra människan.

Det är svårt att tala sig samman eftersom vi lägger in olika innebörder i orden vi talar med. Det som för mig är starka ord kan för en annan människa inte alls ha samma laddning.

För att mötas på riktigt när vi ska tala oss samman behövs ett gemensamt språk för den sociala omsorgen, ett yrkesspråk med väldefinierade ord som är kända för alla dess grenar och områden.

Att mötas i ett forum

Förutom språket är också forumen viktiga för att handskas med makten vi har över den andra människan. Som komplement till de nödvändiga, formella och regelbundna möten som ett arbete kräver har jag haft förmånen att prova på två olika slags forum för att tala sig samman med den gemensamma nämnaren kravlöshet i fokus. Kravlöshet i betydelsen att syftet med mötena inte var arbetsrelaterade. Forumen var alltså inte till för att tala sig samman om dilemman som handlar om arbetet utan var av mer privat karak-

tär. Därmed inte sagt att arbetet inte berördes. Det silades genom de privata sfärerna och blev på så sätt integrerade i det allmänmänskliga.

Att måla sig samman

Under tiden i särskolan träffades några av oss en gång i veckan efter arbetstid och målade. Vi målade det vi hade på hjärtat och pratade tillsammans om bilderna – och om allt möjligt. Vi både målade oss samman och talade oss samman. Det vi hade på hjärtat och som bilderna illustrerade visade sig ofta vara obearbetade bekymmer. Genom att hjälpas åt att tolka både nyanterades och klargjordes saker som tidigare bara varit en diffus känsla. Träffarna pågick under några år och hade stor betydelse för mig under den turbulenta tid när särskolan skulle kommunaliseras.

Att musicera sig samman

Vi behövde ett gemensamt forum utanför den ordinarie verksamheten som kunde samla personal i särskolan, den dagliga verksamheten och habiliteringen. Eftersom musiken förenar människor och en av de anställda, Hans-Jörgen Alsing, länge haft en förkärlek för den kraft som finns i de latinamerikanska rytmerna tyckte han att "personalsamba" kunde vara ett fint sätt att förenas och även ge utrymme för goda samtal mellan de medryckande rytmerna.

Flera nappade på idén och slöt upp på våra kvällar en gång per månad.

Att samlas i gemensamma rytmer utan krav på några förkunskaper visade sig vara väldigt fruktbart och den glädje som det medförde ledde också till spontana samtal om arbetssituationer och förbättringsåtgärder när det gällde kommunikationen mellan de olika enheterna.

Detta pågick under flera år och bidrog utan tvekan till bättre relationer på alla plan. Vår önskan var ju att vi på sikt skulle dra genom stan i en häftig omsorgskarneval men så långt kom vi tyvärr aldrig.

Själv hade jag svårt att få till samba-rytmerna men när det väl lossnade medförde det att jag då också kunde känna av en annan sorts rytm mycket tydligare, en negativ sådan, nämligen stress.

Att fika sig samman

Ytterligare betydelsefulla forum är lunch- och fikaras-terna där man lär känna varandra genom vanligt prat. Pratet om vardagslivet, om semestern, om tv-programmen, om politik och om barnen kan öppna upp och bidra till en trygg stämning också i arbetsforum där svåra dilemman avhandlas.

Fikastunderna är så betydelsefulla för demokratin, ja de är ett av demokratins redskap, enligt Curt Räftegård, men mycket underskattade.

... den rimligtvis absolut vanligaste politiska handlingen – pratandet – sällan ges en sådan status att den ens försvarar en plats som uppslagsord i den politiska litteraturen.

Räftegård, Curt. 1998: *Pratet som demokratins verktyg. Om möjligheten till en kommunikativ demokrati.*

SANT ELLER FALSKT?

Av Kerstin Gatu

Hur lär man ut källkritik till personer med intellektuell funktionsnedsättning, IF, som har svårt med abstrakt tänkande, att ta andras perspektiv och att förstå orsak och verkan?

På distansutbildningen **Anpassad IT** vid Mora folkhögskola, för personer med måttlig IF, letar vi ständigt material som ger exempel och förklarar bluffnyheter på ett enkelt sätt. Resultatet är magert.

Vi har hittat en film på UR "Bildbevis" som var uppskattad av kursdeltagarna, samt två filmer på Statens medieråd, en skräckfilm om tvättbjörnar och en förklaring vilka effekter de använt i filmen för att skrämmas. Den filmen var inte lika uppskattad, flera i klassen hade svårt att förstå att det inte var sant fast vi försökte förklara.

Egna "lurfilmer"

Därför har vi skapat egna "lurfilmer". Det har varit en kreativ och rolig process att skapa storn, att hålla det hemligt för sina klasskamrater och agera framför kameran.

För oss har utmaningen varit tiden. Det tar lång tid att göra film och vi är en distansutbildning. Det är mycket som ska hinnas den veckan vi träffas varje månad. Men när jag får höra från en stödperson hur en deltagare reflekterar hemma i tv-soffan. "Det där

måste vara fejk news" så stärks motivationen att hitta pedagogiska metoder.

Sant eller falskt

En träff hade vi gemensamt med gymnasiets vårdprogram årskurs två. Vi började att visa en PowerPointpresentation med olika löpsedlar. Uppgiften var att med gröna eller röda röstkort avgöra om nyheten var sann eller falsk. Projektets tekniker Michael Kjellberg hade också lagt in ljudstöd så texten lästes upp och svarsknapparna talade om det rätta svaret. Att lösa en uppgift tillsammans och snegla på hur andra svarar engagerar, det gick inte att ta miste på.

Ett självklart inslag

Vi behöver många, många fler såna här och andra övningar för att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska kunna bli trygga i en allt mer digitaliserad värld. Film, bildstöd, uppläst text och interaktivitet är mycket bra redskap för att skapa träningstillfällen.

Tänk också om det fanns en plats där man enkelt kunde hitta och dela pedagogiskt material! För detta är inte bara en angelägenhet för skolan. Att diskutera vad som är sant och falskt, för att inte råka illa ut, tillhör vardagen och borde vara ett självklart återkommande inslag på gruppbestäder och dagliga verksamheter.

Tema Kognitivt stöd

Kerstin Gatu, Mora, har arbetat med begåvningsstödande hjälpmedel sedan 1990-talet. Hon har initierat en rad olika projekt: "En enkel mobiltelefon", "Bildstödet Mora", "Handiprojektet", "iLearn" och "Anpassad IT – Vägen till digital delaktighet". Nu arbetar Kerstin med projektet "Digi-JAG", för en digital kognitivt tillgänglig lärmiljö.

Kerstin Gatu har regelbundet, sedan 2015, medarbetat i Intra och skrivit om IT och om datorn som hjälpmedel.

Tydliga roller, ömsesidig tillit och öppen dialog gör Maria till huvudperson i sitt eget liv

Maria Åhlin och Michelle Nakagawa.

Tack vare tydliga roller, ömsesidig tillit och en öppen dialog mellan daglig verksamhet, habilitering, personliga assistenter och föräldrar, kan Maria Åhlin, 36, visa vad hon vill – och vad hon inte vill.

Maria är tveksam, men ändå lite nyfiken. Hon har de senaste tio minuterna på egen hand rullat in och ut ur rummet, där hennes handledare Lydeline Quieng har ställt fram staffli, färg och pensel. Vi befinner oss i ateljén på den dagliga verksamhet Maria deltar i sen hon flyttade tillbaka till Stockholm från Eskilstuna för fyra år sedan.

Nyfikenheten tar snart överhanden och med bara en fjäderlätt stödjande hand från Lydeline fattar Maria penseln och gör ett snabbt penseldrag på pappret. Sen släpper hon penseln och rullar ut lika snabbt som hon kommit in. Detta upprepas flera gånger den kommande timmen, under positiv påhejning av Lydeline, innan det börjar bli dags att avsluta dagen här på den dagliga verksamheten för nästa aktivitet; att åka till gymmet tillsammans med assistent Michelle Nakagawa.

Tydliga roller

Förutom ateljéverksamhet består Marias dagar på den dagliga verksamheten bland annat av musik, drama

och friskvård. Marie Gustafsson är chef för den dagliga verksamheten och ser flera viktiga delar i arbetet för att personalen ska kunna stötta Maria i att vara så delaktig som möjligt.

Maria Åhlin och Lydeline Quieng.

– Vi använder både objekt, bilder och tecken för att förbereda Maria för aktiviteter och ge henne möjlighet till val inom en aktivitet, till exempel vilken musik hon vill lyssna på. Vi har jobbat kontinuerligt med detta sen Maria började här och ser en tydlig utveckling. Målet är att Maria på sikt ska ta ännu fler egna initiativ och visa vad hon vill.

Tydliga arbetsbeskrivningar, där det framgår hur man bemöter och samspelar med Maria, är en pusselbit för framgång, menar Marie.

– Det är viktigt att vi som ger stöd till Maria gör likadant. Rutiner gör

att vi kommer ifrån personligt tyckande. Vi har regelbundna träffar i personalgruppen där vi pratar om våra deltagares framsteg och alla får komma med förslag och idéer. Vi tittar på det som fungerar bra och försöker utveckla det. Jag och Marias kontaktperson har också regelbundna träffar, och Marias logoped besöker oss med jämna mellanrum.

“Vi har regelbundna träffar i personalgruppen där vi pratar om våra deltagares framsteg, där alla får komma med förslag och idéer”, säger Marie Gustafsson, chef för Solna dagliga verksamhet.

Uppföljning och utvärdering är en annan viktig del i arbetet.

– Saker tar lång tid, och det måste vi låta det göra. Att kontinuerligt följa upp vad vi gör, uppmärksamma små framsteg, utvärdera hur det har gått och ta ställning till hur vi fortsätter, är jätteviktigt. Om vi inte gör det kan det rinna ut i sanden. Det påverkar personalgruppen som tappar initiativ och engagemang.

Marie uppmuntrar också personalgruppen att skriva avvikelse rapporter så fort de känner att de inte utfört sina arbetsuppgifter så som det är tänkt. På samma sätt uppmuntrar hon gode män att komma med synpunkter och klagomål, och har samverkansträffar med boendepersonal om hon känner att det finns saker som behöver redas ut.

– För mig är det kvalitetsarbete, och mitt ansvar som chef. Det är alltid bra att träffas öga mot öga, och att utgå från att synpunkter beror på engagemang för deltagaren det rör sig om. Jag tror på att ses och hitta lösningar.

Ömsesidig tillit

Marias föräldrar och gode män, Ing-Marie och Christer, tycker också att det är skönt med tydliga roller mellan dem, assistenterna och den dagliga verksamheten.

– Allt bottnar i en gemensam värdegrund, där utgångspunkten är Marias självbestämmande, säger Ing-Marie. Och att alla ser Marias möjligheter och inte bara hennes funktionsnedsättningar.

Att ”släppa kontrollen” kring ett vuxet barn med svåra funktionsnedsättningar är inte alltid så lätt, och en förutsättning är att känna tillit till personal och verksamhet där barnet vistas, menar hon.

– Att komma med synpunkter till Marie känns odramatiskt, hon tar tag i det och följer upp. Marie har även vid flera tillfällen hört av sig på egen hand, bland annat för att fråga om vi sett ett blåmärke Maria hade. Det har vi aldrig varit med om förut.

Sex assistenter

Maria bor sedan några år i egen lägenhet i samma trappuppgång som sina föräldrar, och har sex personliga assistenter som arbetar hos henne. Även gentemot assistenterna har Marias föräldrar en relation som bygger på tillit och respekt. Michelle Nakagawa har varit Marias assistent i fyra år.

– Vi är en blandad assistentgrupp med många olika personligheter, och Marias föräldrar är bra på att visa uppskattning, att de litar på oss och säger alltid ”Prova!” när vi kommer med nya idéer. De är positiva och uppmuntrande och vi har en bra relation.

Michelle tycker att det positiva klimatet påverkar Maria, och att det har hänt mycket med Marias mående de senaste åren. Hon säger att gruppboenden där hon träffade Maria för många år sedan var bra, men att det hänt mycket sen Maria fått assistans.

– Hon har ett eget liv nu. Hon tränar racerunning, går på disco och åker på utflykter. Vi åker till gymmet flera dagar i veckan och hon har blivit betydligt starkare i sin kropp. Jag ser henne skratta varje dag och vet att hon mår bra. Det är härligt att se.

Öppen dialog

Precis som personalen på den dagliga verksamheten träffar assistenterna med jämna mellanrum Marias logoped Margareta Emrén på Habiliteringscenter Stockholm. Margareta är på ett sätt en sammanhållande länk i Marias nätverk då hon tillsammans med

Maria Åhlin och hennes föräldrar Christer och Ing-Marie.

föräldrarna följer upp Marias möjligheter att utveckla sin kommunikation och delaktighet.

– Jag tror på samverkan. Föräldrar och assistenter är en värdefull resurs i mitt arbete, de har en unik position som samspelspartner. Vi träffas då och då och brainstormar. Alla idéer är värdefulla, och utrymme för gemensam reflektion och öppen dialog är viktigt. För att minska sårbarheten när det kommer ny personal är det viktigt att vi dokumenterar vårt sätt att samspela och kommunicera med Maria.

Alternativ kommunikation

Under åren har flera olika alternativa kommunikationssätt prövats och utvecklats. Målet är att Maria ska ta fler egna initiativ och visa vad hon vill.

– Maria har alltid varit bra på att visa vad hon inte vill och länge undvikit att använda sina händer. Flera av de vanligaste AKK-sätten bygger dock på att man använder händerna aktivt. Alla i nätverket har jobbat långsiktigt, och på flera olika sätt med den förmågan, och det ger resultat.

Margareta menar också att eftersom Maria har många uttryckssätt behöver de som samspelar med henne också ha det.

– Om vi som använder talat språk bara använder det utesluter vi Maria från språkgemenskapen. Ju fler alternativa sätt vi har, desto fler möjligheter ger vi för samspel och att hitta de kommunikationssätt som är mest tillgängliga för Maria att själv använda. På det sättet får hon vara huvudperson i sitt eget liv.

Text och foto: Anna Pella.

Maria Åhlin och Michelle Nakagawa.

7 steg till ett bra samarbete i Marias nätverk

1. **Gemensam värdegrund:**
Utgångspunkten är Marias självbestämmande.
2. **Tydliga arbetsbeskrivningar och roller.**
3. **Detaljerad dokumentation** kring kommunikation och delaktighet och kontinuerlig uppföljning och utvärdering.
4. **Kvalitetsarbete** genom insamling av synpunkter och avvikelser.
5. **Fysiska möten mellan verksamheter.**
6. **Se synpunkter** från andra verksamheter eller föräldrar **som engagemang.**
7. **Tålamod, delmål och fokus på det som fungerar bra.**

Om kärlek

Bo Hejlskov Elvén

I förra numret skrev jag en krönika om huruvida man får ha husdjur på ett LSS-boende. Det är en viktig fråga, inte minst för att ensamhet enligt min kompis Dave Pitonyak är det största problemet hos personer som har LSS-insatser.

Jag har fått en del feedback på krönikan. En del positiva, men även en del som handlar om att man som personal också har rättigheter. Det är bra. Skulle jag bara skriva om sånt som vi är överens om händer det ju ingenting. Och jag tror att vi har lång väg att gå än innan vi har säkrat personer med funktionsnedsättnings rättigheter fullt ut. Så jag tänkte vi skulle kunna ta det ett steg vidare.

Får man flytta ihop?

I somras cyklade jag en bit på Funktionshinderbanans resa från Göteborg till Visby. Väl framme i Visby i Almedalsveckan pratade vi med politiker och höga tjänstemän om LSS-boenden. Vi hade samlat frågor och kommentarer från personer som bor på LSS-boenden och från anhöriga, politiker och tjänstemän. En av de frågor vi fick med oss var hur det kom sig att man inte har rätt att flytta ihop med en man älskar om man bor på ett LSS-boende.

Genom åren har jag stött på frågan i handledning ett antal gånger. Ofta har det handlat om att en boende har träffat en person på ländansen eller på dagliga verksamheten. De har blivit förälskade och börjat träffas. Efter att tag vill de gärna sova över hos varandra, men då blir det problem. Ska personal på LSS-boendet stödja den personen som inte bor där? Eller ska personal från dennes boende komma och göra det? Och hur blir det om de älskande bor i två olika kommuner? Ska kommunen skicka personal till ett LSS-boende i en annan kommun?

Men det kan även vara mindre konkreta problem. Ibland vill personal prata i handledningen om att förhållandet gör att den person de jobbar med inte sköter sin vardag på grund av förhållandet. Prioriterar sin älskade framför tvätten och dagliga verksamheten. Inte sköter sig.

Det viktigaste

Jag gillar den typen av frågor. Framför allt för att de sätter fingret på det viktigaste i hela arbetet med människor med särskilda behov: rätten att leva som alla andra. När vi väl börjar prata om vad personalen ska göra ur ett rättighetsperspektiv är det ingen svår fråga. Det är inget problem att man blir lite virrig och prioriterar lite konstigt när man är kär. Tvätten får vänta. Och det är klart att vi ska stödja även den som hälsar på om den behöver det. Och prata med de boende om hur vi bäst löser det. För det är klart att det går att lösa. Det är klart att vi ska stödja kärleken när vi ser den. Till och med fira den. Även om de älskande bor i var sin kommun.

Därför förvånar det mig att många LSS-boenden har så pass små sovrum att det inte går att få in en dubbelsäng. Och att det aldrig byggs LSS-lägenheter för två personer. Det är som om politiker, tjänstemän och arkitekter inte tror att personer som behöver en LSS-bostad kan hitta någon som älskar dem. Det är en skrämmande tanke.

Visst måste man ha rätt att bo med den man älskar!

Som tur är kunde vi lyfta frågan till några politiker. Och som tur är lovade de att titta på det. För dem kom det som en överraskning. Ingen av de politiker vi pratade med hade någon aning om att det låg till på det viset. Och alla var helt tydliga: såklart måste man ha rätt att bo med den man älskar. Och vara med hen så mycket man vill. Det tänker du som läser detta såklart också. För det är klart att rätten att flytta ihop med någon man älskar är en enormt stor del av att leva som alla andra.

Bo
HEJLSKOV ELVÉN

Vi måste bort från den offentliga upphandlingens skadliga konkurrenstänkande!

Av Ragnar Furenhed

Jag är förälder till en dotter med Downs syndrom. Som varje föräldraskap innebär det glädje och förhoppningar, liksom bekymmer och oro. Men det är samtidigt annorlunda: Jag vet att vår dotter alltid kommer att vara beroende av särskild omsorg och att funktionsnedsättningen begränsar hennes möjligheter i livet. Vår stora glädje över henne precis som hon är och allt hon ger oss är därför sammanvävd med ledsnad över funktionsnedsättningen och oro för framtiden. Vem kommer att möta henne med respekt och inlevelse och ge henne den hjälp hon behöver? Vem kommer att försvara hennes rättigheter?

Vi har varit mycket glada över att vår dotter under de senaste sex åren haft ett eget hem i en gruppboende där hon upplevt gemenskap med andra boende och fått stöd av en erfaren, kunnig och engagerad personal.

Det är en stor förmån att leva i ett land där de senaste femtio årens kamp givit personer med intellektuell funktionsnedsättning fullt medborgarskap och där stora samhällsresurser läggs på omsorgen om dem. Jag önskar att dessa landvinningar ska värnas, vårdas och bevaras.

Upphandlat

2019 blev vår dotters hem upphandlat som ett led i den nuvarande kommunledningens i Linköping strävan att föra över alltmer av omsorgen om intellektuellt funktionsnedsatta och gamla till privata utförare. Både att det skedde och hur det gjordes visar, menar jag, på bristande aktning för de boendes värde och integritet. Är det ett tecken på att den generella medborgarskapstanken är hotad?

Besparing, valfrihet och kvalitet

För kommunens del är syftet med konkurrensutsatt upphandling att spara pengar genom att vaska fram den utförare som kan bedriva verksamheten billigast. Skattemedel ska naturligtvis användas klokt och effektivt. Det gäller också dem som satsas inom LSS-området. Och jag inser att samhällsinsatser, hur stora de än är, bara kan kompensera en människas funktionsnedsättning till en del. Men det är illa om politiskt ansvariga inte ser att det är etiskt problematiskt att låta ekonomiska motiv väga tyngre än huma-

nitära. Flera personer som engagerat sig i debatten om konkurrensutsatt upphandling har framhållit att det finns likheter mellan denna och gamla tiders utauktionering av fattiga barn till lägstbjudande. Är det en befängd jämförelse eller ligger det något i den?

Ni som förespråkar denna form av upphandling av gruppboendestäder brukar framföra två stödargument som ska visa att den inte bara görs av ekonomiska skäl. Det ena handlar om valfrihet och det andra om kvalitet.

Valfrihetsargumentet

utgår från tanken att friheten att välja inom LSS-området ökar genom att olika omsorgsföretag får konkurrera. Detta är sant, men det är en valfrihet för kommuner att välja utförare och för utförare att välja vilken verksamhet de vill köpa. De boende och deras föräldrar/gode män har däremot inget val, inget inflytande. Upphandlingen beslutas och genomförs över huvudet, eller bakom ryggen, på dem och de har mycket liten insyn i processen. Den valfrihet som det talas om har inget att göra med idén om människors rätt till inflytande över sin vardag.

Det är naturligtvis svårt för de flesta personer som har en intellektuell funktionsnedsättning att förstå vad ett omsorgsföretags anbud innebär och att ta ställning till det. Är det därför ni politiker i så hög grad bortser från deras intressen?

Självklart måste de boende få väl anpassade förklaringar för att åtminstone i någon mån förstå vilka följder olika anbud kan få för livet på gruppboenden. Och om de hade möjlighet att uttrycka sin önskan vid valet av utförare måste de göra det med stöd av närstående som känner dem väl - som i andra fall när

det gäller personer som inte kan överblicka konsekvenserna av sina val och handlingar. Om detta sker med lyhördhet för deras önsknings lämnas de ändå inte helt utan inflytande över det som sker.

Kvalitetsargumentet

gör gällande att kvaliteten inom omsorgerna stärks genom konkurrens mellan olika utförare. Tanken tycks vara att "varans" (dvs omsorgens) kvalitet har samma karaktär som till exempel en mobiltelefon, det vill säga något som kan värderas mer eller mindre objektivt och som förbättras när olika tillverkare konkurrerar om marknaden. Det finns naturligtvis en materiell sida av kvaliteten inom omsorgerna. Resurser ifråga om ting och pengar är viktiga för att garantera en rimlig miniminivå. Denna nivå sänks dock successivt genom upphandlingarna (det ska ju sparas!) och därför undrar jag: Hur kan kvaliteten i verksamheten bevaras eller förbättras trots att resurserna blir mindre?

Omsorg är ingen sak, ingen pryl, utan medmänskliga handlingar och förhållningssätt. Alla vet av erfarenhet att sådant som personalens kunskaper, människointresse, empati, kommunikationsförmåga, tålamod, fantasi och pålitlighet är helt avgörande för en god människovårdande verksamhet. Hur kan sådana personliga kvaliteter stimuleras av att olika omsorgsföretag tävlar med varandra?

Vi är många som är övertygade om att de måste botten i något som ligger helt utanför konkurrens-tänkandet, nämligen tron på varje människas egen värde, och att de utvecklas bäst genom egen praktik, gott samarbete, öppet erfarenhetsutbyte och relevant fortbildning.

Tyvärr säger kvalitetskrav, hur stränga de än är, inte heller något om hur de efterlevs i praktiken. Om kommunen dessutom försummar kvalitetsgranskningen, som i det aktuella fallet, blir kraven inget annat än vackra signalord.

Jag är övertygad om att om kommunen granskat min dotters gruppboende skulle de ha funnit att den i allt väsentligt var mycket välfungerande. Därmed skulle det också ha tätt sig orimligt att äventyra dess verksamhet. Att säkra kvalitet måste väl handla om att åtgärda brister, inte att rasera det som fungerar.

Utsatta medmänniskor

De bostäder som upphandlas är inte vilka byggnader som helst utan svaga och utsatta människors hem. Väljer ni gruppboende därför att de är så många att besparingarna blir särskilt stora? Eller därför att de flesta som bor där har svårt att protestera? Anser ni inte att dessa personer har samma behov av en trygg social miljö som vi andra?

Nog bör politiska beslut i ett demokratiskt samhälle tydligt genomsyras av respekt för dess kärnvärden: alla människors rätt till integritet, delaktighet, autonomi, utveckling, omsorg och rättvisa. Jag menar att konkurrensutsatt upphandling av gruppboende inte

Ragnar Furenhed är teolog och har varit universitetslärare i religionsvetenskap. När han fick ett barn med funktionsnedsättning skrev han en avhandling om hur personer med grav utvecklingsstörning upplever sin värld. Han har också skrivit en bok om särskoleelevers livsfrågor.

är förenlig med dessa värden.

Till er som hyser liberala värderingar ställer jag frågan: Vad händer med liberalismens sociala dimension när ni ensidigt anlägger ett marknadsliberalt synsätt som prioriterar företagets intressen när det gäller LSS-boenden? Och er kristdemokrater frågar jag: Hur rymmer idealen "omsorg om de svagaste" och "respekt för familjens rättigheter" som ni ofta lyfter fram som bärande i er värdegrund med denna form av upphandling?

Hem och relationer

När nästan all personal lämnar en gruppboende - vilket var fallet vid upphandlingen av min dotters gruppboende - hotas det som är grundläggande för de boendes trygghet, hemmet och de nära relationerna, det vill säga områden som bör respekteras och värnas både enligt allmänmänsklig erfarenhet och huma-

nistisk etik.

De flesta unga med intellektuell funktionsnedsättning, om den inte är svår, drömmer om ett "vanligt" vuxenliv med eget boende, egen familj och ett "riktigt" arbete. Dessa drömmar infrias sällan helt men flytten från föräldrahemmet innebär ändå att de förverkligas till en del. Att ha en fast punkt i tillvaron, ett hem som man efter förmåga tar hand om och gör till sitt eget, ett ställe som man kan dra sig undan till och dit man kan inbjuda andra - så viktigt för trygghet, självkänsla och identitet!

Personalen - en del av hemmet

Men de boende behöver stöd och hjälp för att lägenheten i gruppboendet ska bli ett trivsamt hem och därför är personalen en så starkt integrerad del i detta. Många boende klarar av vardagliga sysslor och rutiner tillsammans med stödassistenterna som också hjälper dem med privata behov när det är nödvändigt. Detta fordrar en ömsesidig tillit som bara kan uppstå i relationer som får utvecklas i lugn och ro. Tänker ni att personalen på en gruppboende är utbytbar på samma sätt som hantverkarna som fixar något i ert hem?

Det är svårt för dem som har en intellektuell funktionsnedsättning att på egen hand skapa vänskapsrelationer utanför den egna familjen. Kommunikationsbegränsningar, bristande självförtroende och svag initiativkraft samverkar ofta i en negativ spiral. Praktiska problem att ta kontakt med andra lägger också hinder i vägen. För att inte bli isolerade är det

därför avgörande för dem att tillhöra en organiserad och stabil social grupp. I många fall utgör grannarna och personalen på deras gruppbostad just en sådan. I den dagliga samvaron och de gemensamma aktiviteterna skapas förutsättningar för goda relationer både mellan de boende och mellan dem och stödassistenterna. Precis detta skedde på på vår dotters gruppbostad!

För personalen på gruppbostäder gäller att inte låta den nödvändiga fysiska och mentala närheten till de boende gå över i en integritetskränkande intimitet. Detta fordrar kunskap om hur de enskilda personerna uttrycker sina önsknings och behov, en erfarenhetskunskap som tar tid att förvärva. Således ytterligare ett starkt skäl att värna om kontinuiteten i personalgruppen!

När tillvaron rubbas

När vi drabbas av svårigheter i livet kan vi ofta se dem i perspektiv, åtminstone så småningom. Vi kan till exempel tänka att de kommer att lätta, att vi kan lära oss något viktigt av dem, att det finns andra som har det värre. Men de som har en intellektuell funktionsnedsättning har svårt att reflektera distanserat på det sättet och det svåra som hänt riskerar därför att uppfylla dem helt.

Tänker ni att en så stor förändring som att nästan alla gruppbostadens välbekanta och omtyckta stödassistenters försvinner på kort tid går spårlöst förbi? Det finns väl en och annan boende som inte tycks påverkas särskilt mycket, van vid att det händer så mycket i livet som inte går att förstå och som inget är att göra åt. Men de flesta blir ledsna, många blir förvirrade och några i grunden omskakade. I värsta fall resulterar det i reaktioner som utåtagerande, stereotypa beteenden och avskärmning.

Så här uttrycker ett par boende (med god verbal förmåga) sina känslor när personalen vid en upphandling lämnat deras gruppbostad för att arbeta på en annan.

”Varför ville ni inte vara kvar hos oss? Tycker ni inte om oss längre? Var jag för tråkig? Dom där på er nya gruppbostad är dom mycket trevligare än mig?”

”Tomt och konstigt blev det. Jag visste inte vart jag skulle ta vägen. Vem skulle jag prata med?”

Känslor av övergivenhet, skadad självförtroende och förvirring.

Det är viktigt för människor som drabbas av plågsamma händelser att få ärlig och saklig information för att inte bli desorienterade och handlingsförlamade. Detta gäller också personer med intellektuell funktionsnedsättning. Här påläggs anhöriga och personal en minst sagt svår uppgift vid en upphandling. Hur undviker vi att förstärka den oro som de boende kanske redan känner? Hur hanterar vi existentiella frågor av det slag som kommer till uttryck i de ovanstående citaten? Och hur kan vi förklara invecklade administrativa beslut utan att använda abstrakta begrepp och teoretiska resonemang som är obegripliga för den som har intellektuella begränsningar?

Här blir det så påtagligt att ord inte alltid räcker till. Vad som behövs är människor som genom sin person

inger trygghet. Kanske bara någon att sitta bredvid i tystnad. Denna viktiga funktion kan stödassistenterna fylla. Vad händer i sinnet hos den boende om dessa är borta när de behövs som bäst?

Att bli förstörd

För personer som har en intellektuell funktionsnedsättning är det mer eller mindre besvärligt att kommunicera verbalt. De kan vara osäkra på vad ord betyder och ha svårt att formulera sig sammanhängande. Det är också vanligt att de har talsvårigheter. Detta betyder inte att de inte har något att säga eller att det är omöjligt att förstå vad de vill uttrycka. Men det fordras att vi andra känner till deras erfarenheter och har tid och tålmod att lyssna. Och de funktionsnedsatta måste vara trygga i mötet med oss och lita på sin förmåga att göra sig förstörd. Sådana känslor är svåra att uppbåda inför en obekant person, men möjliga tillsammans med en som man känner väl och litar på.

Intellektuellt funktionsnedsatta uttrycker sig i första hand om det som finns konkret i deras närhet och som de har erfarenhet av. Jag ger ett exempel (med fingerade namn) som återger en verklig händelse för att illustrera.

Lisa sitter tillsammans med stödassistenten Pia i gruppbostadens samlingsrum. Plötsligt säger Lisa med ett underfundigt och lite förvånatfullt leende ”väckarklocka” och sedan ”Göteborg”. Pia fattar omedelbart: ”Åh, du tänker på när vi övernattade på vår resa till Göteborg i somras och du och din kompis busade med oss. När ni ställde om väckarklockan så att den ringde mitt i natten!” Båda skrattar åt minnet. Sedan kommer Lisa och Pia på andra saker som de gjorde under resan. Lisa säger bara enstaka ord men Pia kompletterar. Så formar de en berättelse tillsammans. Lisas glädje över att bli förstörd och att känna att hon har roliga minnen tillsammans med en person som hon gillar går inte att ta miste på.

Vad tror ni, skulle en person som inte känner Lisa uppfatta någon mening alls i hennes två inledande ord? Men Pia vet vad Lisa upplevt och hur hon brukar uttrycka sig eftersom de har en gemensam historia. Så viktig just hon är för Lisas lust att kommunicera, för hennes självkänsla och upplevelse av sammanhang i livet!

Föräldrar

De boende på gruppbostaderna ska vara huvudpersoner vid en upphandling. På vilka sätt deras livskvalitet påverkas är den avgörande frågan. Men hur deras anhöriga och personalen uppfattar och reagerar på den har naturligtvis stor betydelse för hur de kan hantera förändringarna. Därför borde de närståendes upplevelser av en upphandling också vägas in vid en upphandling. Dessutom: Vi är också medborgare i kommunen och medmänniskor!

Här tillåter jag mig att vara mycket personlig. Jag är dock övertygad om att mina känslor är välbekanta för de flesta föräldrar till funktionsnedsatta barn.

Vår innerliga önskan är att vår älskade dotter ska ha det bra i livet, att människor bejakar hennes fulla människovärde och ser rikedom i hennes person-

lighet. Bara misstanken att hon behandlas nonchalant eller illa är outhärdlig. Och vi är väl medvetna om att vi själva inte räcker till för att förhindra att sådant sker. Vi önskar inget hellre än att få stöd av andra, privatpersoner likaväl som organiserad omsorgsverksamhet.

Vi kan vara upprörda över politiska beslut som missgynnar vårt barn och över myndighetspersoners nonchalans, men vi vill inte ha konflikt. Vi vill ha samarbete och inflytande över det som är en gemensam angelägenhet för oss och samhället. Är det inte en rimlig önskan?

Nog var vi oroliga när vår dotter flyttade hemifrån till sitt första egna hem i en gruppbostad. Skulle hon klara av omställningen till ett liv utan daglig kontakt med oss föräldrar? Skulle stödassistenterna verkligen förstå henne? Vilken glädje och lättnad när det visade sig att vår oro var obefogad! I sin gruppbostad möttes vår dotter och hennes kamrater på bästa tänkbara sätt, med inlevelse och respekt. Stödassistenterna gav dem handfast hjälp och varm gemenskap, de utformade trygga rutiner och stimulerande aktiviteter.

Det var så uppenbart att de inte bara arbetade för att hålla verksamheten igång utan med de boendes bästa för ögonen. Det var också ovärderligt för oss att öppet och prestigelöst kunna dela erfarenheter med dem. Och det blev lite lättare att tänka på den framtid då våra krafter sinat och då vi slutligen är borta. I det gemensamma engagemanget växte hos oss en stark känsla av samhörighet med gruppbostadens stödassistenter fram.

Den upphandling som sedan skedde raserade detta sociala nätverk som var så värdefullt för vår dotter - och för oss. Vi sörjer får vår dotters skull och för vår egen. Vad jag önskar att ni ville se också denna konsekvens av en upphandling!

Gruppbostadens personal

Ofta görs upphandlingarna av gruppbostäder mot personalens vilja. De har inte heller något inflytande över processen. Menar ni som är ansvariga i kommunen att deras erfarenheter och kunskaper inte är intressanta i sammanhanget?

Stödassistenterna hade säkert gärna sluppit det dilemma som de ställdes inför vid upphandlingen. Att stanna kvar för att tillsammans med den sammansvetsade personalgruppen arbeta vidare med de boende som de lärt känna och blivit fästa vid. Eller att bryta upp för att slippa arbeta under knappare ekonomiska förutsättningar och sämre arbetsförhållanden (det ska ju sparas!), dessutom med en arbetsgivare som de kanske inte ville godta av ideologiska eller emotionella skäl. De valde det senare. Även om vi föräldrar kan förstå deras skäl var det förvirrande och mycket ledsamt. Vi är dock medvetna om att dilemmat knappast kunde lösas på ett sätt som både de och vi var tillfreds med. Jag vet inte, men kanske personalen upplevde att de svek de boende när de rätt omgående lämnade

gruppbostad. Hur påverkar det i så fall deras arbetsglädje och yrkesstolthet?

Det kan inte ha varit någon hemlighet för er politiker och tjänstemän att personalen på gruppbostäder ofta motsätter sig upphandling av deras arbetsplats och inte utan vidare godtar en ny utförare. Ni har ju upprepade gånger mött starka protester från de berörda vid liknande tillfällen. De garantier som vi föräldrar fick från social- och omsorgsnämndens ordförande, omsorgsdirektören och tjänstemän på omsorgskontoret att övergången skulle ske nästan omärkligt är därför obegripliga.

Stress, oro och osäkerhet

Konkurrensutsatt offentlig upphandling förorsakar stress, oro och osäkerhet bland dem som arbetar inom LSS-området, den påverkar dem både personligt och professionellt. Vad betyder den förlust av tillit som detta måste medföra?

Naturligtvis ska personalen känna sig fri att söka sig till nya arbetsplatser och inte uppleva att de är fastkedjade vid en viss gruppbostad. Det kan säkert också vara både roligt och nyttigt för de boende att i sitt hem få möta nya människor som tillför ny energi och nya idéer. Om en personalgrupp byts ut successivt, i en positiv anda och i öppna former, kan det också göra de boende trygga inför de förändringar som är en ofrånkomlig del av livet. En helt annan sak är när det sker brådstörtat utan att de boende förstår skälen och utan att personalen accepterar dem.

Kommunens utförsäljning skapade en sorgsen skara av boende, personal och anhöriga. Var det inte ett högt pris?

Framtiden

Trots allt vill jag tro att ni politiker och tjänstemän och vi föräldrar delar vissa värderingar som är grundläggande för en god omsorg. Därför borde det ändå finnas förutsättningar för konstruktiva samtal. Men jag inser att det konkurrensideal som ni hyllar försvårar sådana. Och jag skulle tro att det är svårt för er att ompröva detta ideal eftersom det, liksom ideal generellt, i första hand är emotionellt grundat. Etiska argument, utvärderingar och forskningsresultat brukar inte rubba sådana nämnvärt.

Däremot kan möten med människor och deras berättelser leda till nytänkande. Ni borde träffa boende, föräldrar och personal och ta del av deras tankar kring upphandlingarna. Ni borde fördjupa era kunskaper om livet i en gruppbostad

Jag är övertygad om att sådana möten får som konsekvens att ni styr bort från den offentliga upphandlingens skadliga konkurrenstänkande. Och att ni inser det självklara: Vid politiska beslut inom LSS-området måste de berördas upplevelser och perspektiv vägas in – och väga tungt!

Det finns kunskaper inom stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning, IF, som alltid måste återerövas. Viktiga kunskaper som lätt faller i glömska, vilket i värsta fall leder till ett slentrianmässigt och försämrat stöd. En sådan viktig kunskap är sambandet mellan förmågan att hantera tid och förmågan att leva ett självständigt liv. En som vet mycket om detta är Birgitta Wennberg som har skrivit en doktorsavhandling om tidsuppfattning och tidshantering.

När man får koll på tiden, då växer man!

Birgitta Wennberg är arbetsterapeut. I 40 år har hon arbetat med personer med intellektuell funktionsnedsättning. Tidigt började hon intressera sig för hur man bäst stödjer dessa personer så att de kan leva ett självständigare och bättre liv. Och tidigt insåg hon att förmågan att kunna kontrollera tiden är avgörande.

– Jag funderade över detta med delaktighet. För att uppleva att man är delaktig i ett skeende så måste man uppleva att man har kontroll. Hur ska det gå till? Jag började intressera mig för det som idag kallas kognitivt stöd. En stor del av det är tids- och planeringsstöd.

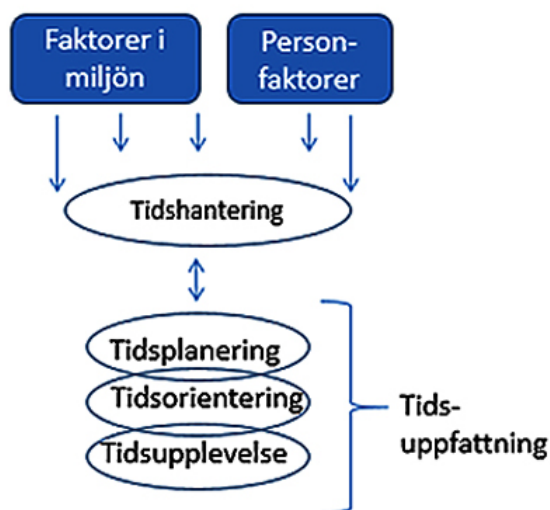
– Vid den tiden var det många som satt och tränade klockan upp i 40-årsåldern. Men det var ju slöseri med

tid – för många kunde ju inte lära sig ett så abstrakt förhållande som det mellan klockans visare och tiden.

Klara Mera

Birgitta var med och startade Klara Mera-projektet 1997 inom Stockholms habilitering. Det var en verksamhet som kom att bli banbrytande för synen på kognitiva hjälpmedel för personer med IF. I en lägenhet presenterades alla typer av hjälpmedel, från enkla väggscheman till avancerade apparater med talsyntes. Detta var innan den digitala revolutionen sköt fart. Men intresset var stort – det kom studiebesök från hela landet. Och man kom på många uppfinningar

TIDSUPPFATTNING OCH TIDSHANTERING

Birgitta Wennberg skiljer på tidsuppfattning och vår förmåga att hantera tid i vardagen.

Tidsuppfattningen är den kognitiva förmågan och består av tre faktorer:

- Förmågan att planera tiden
- Förmågan att orientera sig i tiden
- Hur man upplever tiden

Vår förmåga att hantera tid beror inte bara på vår kognitiva förmåga. Den beror också på olika faktorer i miljön. Det kan till exempel handla om vilka hjälpmedel som finns att tillgå, om vi får hjälp att lära oss hantera hjälpmedlen och om omgivningen tillåter det.

Det kan också handla om personliga faktorer. Man kanske är osäker och känner rädsla inför att lära sig något nytt. Man kanske inte vågar ta steget till ett självständigare liv även om man har de hjälpmedel som man behöver.

och smarta lösningar som underlättar för personer med IF. En hel del används än idag.

– Idag är det centralt att kunna hantera tid, säger Birgitta. Att ha koll och att leva självständigt. Det är viktigt för vuxna personer med lindrig eller måttlig IF.

Samma utveckling men tar längre tid

En del i Birgitta Wennbergs avhandling handlar om en jämförelse mellan barn med IF, barn med ADHD och barn utan funktionsnedsättning.

– Vi kunde konstatera att skillnaden i förmåga till tidsuppfattning är störst bland barn med IF. De fanns med både i gruppen som hade en tidsuppfattning jämförbar med barn utan funktionsnedsättning och bland dem som hade en mycket försenad tidsuppfattning. Det innebär att stödet alltid måste vara individuellt utformat. Vi kunde också konstatera att barn med IF och barn med ADHD hade samma utvecklingskurva som barn utan funktionsnedsättning. Däremot kan utvecklingen vara försenad. Utvecklingskurvan vad gäller tidsuppfattning hos barn med IF är inte annorlunda – den är bara långsammare.

Nöjda med sina hjälpmedel

En annan del i avhandlingen består av nio intervjuer med vuxna personer med IF som använder tidshjälpmedel.

– Det viktigaste var att de använde sina hjälpmedel, att de var nöjda med dem och kände att de hade användning av dem. Det gav dem bättre kontroll över vad som skulle hända och när.

Eller som en ung person sa apropå sitt tidshjälpmedel: "Jag klarar bättre att den här tjarar på mig än om mamma gör det!"

Men det fanns också en del hinder. En kvinna med lindrig IF hade accepterat sin funktionsnedsättning men det hade inte hennes föräldrar gjort. Därför kunde hon inte ta med sig sitt tidshjälpmedel när hon skulle besöka dem. Det var av omtanke om dem som hon lät sina hjälpmedel vara kvar hemma.

– En annan person, en äldre tonåring, tyckte det var jobbigt att använda tids- och planeringsappen i mobilen eftersom den pep på morgonen och väckte hans bror. De sov i samma rum.

Ytterligare en annan person som själva lade in alla aktiviteter i sin planeringskalender upplevde plötsligt att hon inte fick göra det, utan det skulle personalen i den dagliga verksamheten göra åt henne.

Just detta med att själv kunna lägga in händelser och aktiviteter är viktigt för en del. De känner att de får bättre kontroll då och kan till exempel se om det man lägger in krockar med något annat. Och genom att själv lägga in aktiviteterna ser man klarare vad som ska hända framöver.

Det första smarta tidshjälpmedlet

Anders Bond heter en finurlig psykolog. Han funderade på varför så många personer med IF tjarar och frågar när det är fikadags, när man ska gå hem, när mamma ska komma osv? Han insåg att deras problem inte var att de inte kunde klockan, utan att de inte kunde få grepp om hur lång tid det var kvar. Han konstruerade då Kvarturet där små lampor visade om det var lång eller kort tid kvar till en viss händelse. Kvarturet var så banbrytande att det fortfarande används av några. Nya tidshjälpmedel som bygger på samma princip har tillkommit som t ex Timstocken och appar som går att ladda ner.

Bättre kontroll leder till bättre välmående

Det handlar helt enkelt om att få grepp om tiden och därigenom få mer kontroll över sitt liv.

– Och genom kontrollen kan man påverka och förändra, säger Birgitta. Det vi har sett är att en ökad känsla av kontroll också medför att man mår bättre. Meningar som: ”nu har jag inte lika ont i huvudet längre”, ”nu är jag inte så stressad längre” möter vi när vi lärt någon att förbättra tidshanteringen.

Vi har också sett att den som kan kontrollera tiden har lättare att inta en vuxenroll. Det märks både i ord och i kroppsspråk. Plötsligt kan man slippa ifrån den där barnrollen som många så ofta måste dras med. Och istället känna sig kompetent och vuxen.

Ta kontakt med arbetsterapeut

Hur gör man då om man upplever att en person skulle vara hjälpt med sin tidshantering?

– Viktigast är att ta kontakt med en arbetsterapeut på regionens vuxenhabilitering eller inom det kommunala resursteamet, säger Birgitta. Det finns ett redskap ”Kartläggning av tid” som arbetsterapeuterna brukar använda för att ta reda på en persons tidsuppfattning. Man behöver också ta reda på hur miljön runt personen ser ut och vilket stöd hon eller han har. De flesta tidshjälpmedlen kan man få förskrivna som ett personligt hjälpmedel. Sedan behöver både de som finns runt personen och personen själv få utbildning och träning i hur tidshjälpmedlet kan användas. Det går inte att bara slänga dit en pryl. Alla behöver lära sig hur tidshjälpmedlet kan användas.

Förra året blev Birgitta Wennberg, efter över sex års forskning på deltid, färdig med sin doktorsavhandling.

– När jag började på Bredängs dagliga verksamhet i Stockholm 1979 handlade kognitivt stöd framför allt om vuxna och barn med IF. På senare tid har fler grupper fått tillgång till kognitivt stöd. Det är spännande. Det händer hela tiden så mycket inom det här fältet! Ändå är mycket av det vi lär ut ganska självklart. Att vissa behöver få hjälp med tidshanteringen är inte något nytt eller banbrytande. Men vi måste lyfta upp det gång på gång och betona hur viktigt det är, så att det inte glöms bort!

Hans Hallerfors.

Lästips:

Klara Mera har gett ut en bok ”Klara Mera med begävningsstöd” som blivit flitigt använd. Den går att ladda ner från www.habilitering.se (sök på klara mera).

Birgitta Wennbergs doktorsavhandling kan laddas ner från www.diva-portal.org

Den heter ”Keeping track of time. Daily time management, participation and time-related interventions in children, adolescents and young adults with neurodevelopmental disorders.”

Tidshjälpmedel

Visuell timer.

Timstock, Time-timer och Kvartur

Timstocken till höger är lätt att använda. Likadant med Time-timern som Birgitta Wennberg visar ovan. Kvarturet, se föregående sida, är mindre vanligt idag.

Individuellt utformat väggschema

Tydliga anslagstavlor och olika typer av scheman tillhör standardutrustningen i de flesta gruppboendestäder och boenden idag. Att ha kontroll innebär att veta vad som ska hända idag och vem som arbetar i morgon.

Individuellt utformat digitalt schema

Idag finns speciellt utformade digitala väggtavlor där man kan lägga in allt som ska hända.

Mobiltelefoner, surfplattor och appar med tids- och påminnelsestöd

Grundfunktionerna i mobiltelefoner och surfplattor kan vara mycket användbara som kognitivt stöd. Man kan ha stor hjälp av t.ex. kalender, röstanteckningar, påminnelser och checklistor.

Det finns också flera appar som t ex har specifikt tidsstöd, appar som hjälper till att hålla ordning på ekonomin och appar med kollektivtrafiktider.

En stor fördel med smartphonebaserat kognitivt stöd är att man kan samla många funktioner i en ”pryl” som man oftast har tillgång till.

Anna Pella, mamma till Agnes, 16 år, som föddes med en svår flerfunktionsnedsättning. Anna är journalist och författare och just nu aktuell med barnboken "Operation dödsiktigt". Anna föreläser också på Forum FUB Flerfunktionsnedsättning den 8 maj, som är öppet för både yrkesverksamma och anhöriga.

Nu kan vi köra ihjäl oss

Av Anna Pella

TANKEN KOM UTAN FÖRVARNING. Lite märklig kanske, men den spred ett lugn i hela min kropp som jag inte känt på många år. Egentligen tror jag att den betydde något annat. Att nu klarar du dig om vi dör.

Jag hade precis fått ett kort mejl från LSS-handläggaren. Det innehöll bara en mening. "Nämnden gick på er linje". Kvällen innan hade vi besökt vård- och omsorgsnämndens sammanträde för att förklara varför du behövde ytterligare en LSS-insats, nämligen en deltidsp plats på ett medicinskt barnboende i grannkommunen. Handläggarens rekommendation att nämnden skulle avslå vår ansökan byggde på uppfattningen om att dina behov tillgodosågs av personlig assistans.

Men att dina assistenter sa upp sig, blev sjuka, uteblev från sina arbetspass, och att vi föräldrar hela tiden fick rycka in, dag som natt, hade helt undgått hennes öron.

Vi hade kämpat så länge, sju år ganska exakt, en minut i taget, med en haltade assistans i kombination med de allvarliga infektioner och livsuppehållande behov som din flerfunktionsnedsättning innebar.

Vi var fullständigt slutkörda och behövde något mer, en plats utanför hemmet där du kunde ha det bra utan att vara beroende av dina assistenter eller oss, och vi hade hittat den.

Här fanns Jenny, en sjuksköterska som tog hand om den medicinska samordningen, som såg hela den komplexa bilden som ingen av dina vårdkontakter lyckats göra. Här fanns Anette, en enhetschef som visade att hon var beredd att ta ansvar. Här fanns personal med stor erfarenhet och värme.

Allt hängde inte längre på oss. Det var så skönt att veta.

Vi körde inte ihjäl oss, varken din pappa eller jag. Istället började vi ana lite, lite utrymme i våra liv. Vi kunde helt plötsligt tacka ja till jobb, träffa vänner vi inte sett sen du föddes, ägna mer tid åt dina syskon, utan att hela tiden vara på hjälpänn, beredda att rycka in.

Energin återkom så småningom, och varje gång du kom hem efter några dagar på boendet hade vi energi till att både vara dina föräldrar – och att rycka in när assistenterna inte kunde arbeta.

Ditt liv spåddes bli kort. Innan du fick platsen på boendet var det en lättnad att veta att du troligen skulle dö före oss. Att boendet bara var upp till 18 år såg jag inte som ett problem, du skulle ju ändå inte bli så gammal.

Nu är du snart 18 och vi måste hitta en annan lösning. Jag vet att jag måste samla kraft för det. Jag vill känna den där tilliten igen.

Jag vill veta att du klarar dig, även om vi kör ihjäl oss.

Underfinansierade budgetar har urholkat välfärden!

Hur är det med kommunernas ekonomi? En som närstuderat kommunernas anslag och verksamheternas kostnader är Åsa Plesner vid tankesmedjan Balans. Hon menar att krisen i välfärden till största delen handlar om att kommunerna inte budgeterat för de faktiska kostnaderna.

Asa Plesner är statsvetare och ekonom. Från 2002 arbetade hon på olika friskoleföretag med att skriva anbud och förhandla med kommunala upphandlare. Efterhand blev hon alltmer kritisk till den verksamhet som hon deltog i.

– Egentligen var det omöjligt att skriva anbud som både var billiga nog att vinna upphandlingar och bra nog att skapa en verksamhet som jag kunde stå för.

Samma sak hände när jag började arbeta med yrkeshögskolan. Där borde det väl gå att göra bra utbildningar, men efterhand märkte jag att det var samma sak där. Jag hade inte råd att anställa lärare på tillräckligt många timmar för att utbildningen ska bli bra. Det här kan jag inte heller stå för!

Bra ansökningar är viktigare än bra verksamhet

Yrkeshögskolorna, som idag är de enda som bedriver utbildning som direkt riktar sig till personal i bostad med särskild service (stödpedagogutbildningar),

brottas med dessa problem. De förslag man lämnar in är ofta gedigna och genomarbetade men osäkerheten är betydande och stora svårigheter uppstår om man bygger upp en bra kompetens och sedan ändå, av ofta oklara skäl, inte får fortsätta med sina kurser. Åsa Plesner som sett maskineriet inifrån intygar att så är fallet.

– Det blir viktigare att bygga upp en bra ansökningskompetens än att fokusera på att skapa bra utbildningar.

Anslag som inte täcker kostnaderna

Arbetet med anbud inom den kommunala sektorn gjorde att Åsa upptäckte att anslagen ofta inte täckte kostnaderna. Det här skapar ju stor frustration i verksamheterna.

– Det verkade ju helt absurt. Det kunde väl ändå inte vara sant, tänkte jag. Så vi började granska kommunbudgetarna över hela landet. Vad är kostnaderna för skolverksamheterna och hur ser anslagen ut? Det

visade sig att skolpengen i de flesta fall inte följde med kostnadsökningen! Den styrsignal som de allra flesta kommuner ger sina anställda, år ut och år in, är att det blir lite mindre pengar nästa år, så lös det!

Krisen i välfärden

Att underfinansiera en budget kan man kanske göra en eller två gånger, men när man gör det hela tiden så blir det en ständig press på de anställda. Åsa menar att det är detta till en del kan förklara den kris som vi ser inom välfärden.

De underfinansierade budgetarna ger också många följdproblem:

– Eftersom anslagen ofta inte räcker till att behålla personal genom att ge dem löneökningar tvingas man istället anlita hyrpersonal vilket gör det hela mycket dyrare. Det blir ett skevt tryck hela tiden.

Det trycket blir större ju svagare den grupp som använder tjänsten är, menar Åsa.

– Det verkar finna en högljuddhetsfaktor, Stockholms stad har t ex sparar på alla skolformer under senaste åren, men minst på förskolan och mest på SFI och komvux. Ändå är det ju de senare verksamheterna som verkligen behövs för att klara integrationen och förebygga främlingsfientlighet. Men där har man dragit ner som mest.

Det behövs politisk debatt

Tillsammans med Marcus Larsson startade Åsa för tre år sedan tankesmedjan Balans vars syfte var att granska den kommunala ekonomin.

– Krisen i välfärden borde undersökas bättre. Och vi borde prata mer om orsakerna. Det är blir farligt när styrningen i kommuner och landsting nu sker utan politisk debatt, säger hon.

Ganska tidigt kom Balans i kontakt med Sveriges kommuner och regioner, SKR.

– Balans och SKR har inte olika verklighetsuppfattning. Deras egna undersökningar visar också att nästan alla kommuner använder sig av olika typer av så kallade effektiviseringar. Det SKR hävdade var att detta till en del berodde på att det nu inte finns tillräckligt mycket folk att anställa för att täcka upp för alla de som går i pension. Och det kan ju vara sant. Men det leder ju ändå fram till den stora frågan om hur vi vill att välfärden och skyddsnäten ska vara utformade.

LSS-verksamheterna

Åsas hjärtefråga har alltmer blivit LSS-verksamheterna eftersom hon har en fosterson med intellektuell funktionsnedsättning och autism:

– Det som debatteras är rättighetslagstiftningen i sig snarare än hur den tillämpas konkret. Hur utförs insatserna? Har vi personal och finns det kontinuitet i stödet?

Eftersom hon bor i Stockholm är det mesta av stödet privatiserat.

– När jag erbjöds att söka ledsagare till min son fick jag en lista över utförare som vi skulle välja. Jag sa att jag skiter fullständigt i utförares bolagsnamn, jag vill ha en person som tycker om att arbeta med autism och som stannar länge. För det tar ett halvår för mitt

”...jag skiter fullständigt i utförares bolagsnamn, jag vill ha en person som tycker om att arbeta med autism och som stannar länge”

barn att börja trivas med en person. Då sa handläggaren att ”de flesta är studenter som kanske inte stannar så länge”. Så trots alla firmor så fanns det ingen som kunde fylla det faktiska behovet av en stabil kontakt utanför familjen. Trots att insatsen finns där.

Upplevelser vi delar

Bristerna i den konkreta omsorgen handlar om hur vi väljer att styra välfärden och vilka ramar vi sätter för den. Vi är många som är anhöriga till barn med funktionshinder, vi blir äldre, vi blir sjukskrivna och blir vi inte friska fort nog så dras sjukpenningen in. Det här är upplevelser som vi delar.

– Trots det glider de här frågorna undan, säger Åsa. Vartenda avsnitt av Agenda kommer istället att handla om lag och ordning. Vår uppgift i Balans är att ge ett siffermässigt och ekonomiskt sakligt underlag som beskriver vad som hänt med välfärden. För det är inte lärarna som är gnälliga, det är inte sjuksköterskorna som är bortskämda, det är inte de långtidssjukskrivna som inbillar sig. Vi pratar inte om enskilda fall eller dåliga chefer, utan om att grundförutsättningarna för en bra välfärd långsamt har eroderat.

Myten om ineffektiviteten

Åsa Plesner tycker det är dags att göra rent hus med en massa myter runt den offentliga verksamheten:

– Det är en så fet myt det där att de offentliga verksamheterna är ineffektiva. Det har ju ofta hetat att i de kommunala verksamheterna kan man gå och dra benen efter sig. Medan man i t ex IT-branschen tvingas arbeta effektivt och vara målinriktad. Men i dag är det tvärt om! Vi har intervjuat flera som lämnat offentliga verksamheter och gått över till privata verksamheter som utbildare eller handläggare. De berättar om hur de nu äntligen kan andas ut, att de slipper den dagliga stressen och har ett lugnare arbete.

De flesta verkar ändå tro att det mesta inom offentlig sektor går att göra allt bättre, effektivare och billigare.

– Från socialdemokraterna och höger ut så har detta blivit något slags sanning, säger Åsa. Men det är bara ideologi! Det finns inga belägg för detta. Det är inte medarbetarna som är dåliga på att arbeta effektivt inom det offentliga, det är reglerna och styrningen som inte fungerar längre.

Konstigt att inte fler blir förbannade

Tankesmedjan Balans har fått en kraftfull respons på sin kritik av kommunernas ekonomi. Många har själva suttit på möten och retat sig på konsulter från näringslivet som påstått att det går att skära 10% i verksamheterna utan att kvaliteten påverkas. Andra har tröttnat på de ständiga nedskärningarna.

Åsa Plesner tycker det är konstigt att inte fler blir förbannade. Kommuner och stat har skyfflat ansvaret mellan sig alldeles för länge, menar hon.

– Det är inte ansvarsfullt. Staten gör jätteöverskott men släpper inte till tillräckligt med statsbidrag. Kommunerna har supersnål ekonomi men väljer ändå att

satsa på marknadslösningar som fördyrar verksamheterna. Vi behöver omfördela resurser i samhället. Statsskulden idag är lägre än målet. Det finns pengar och förslag. Det som behövs nu är en opinion.

Åsa tycker inte heller att man behöver vara rädd för att diskutera kommunal ekonomi:

– Jag får ju inte så många följdfrågor om jag råkar säga att jag jobbar med kommunal ekonomi på en middagsbjudning. Det blir ganska tyst och många verkar tro att det är väldigt svåra saker. Men det är egentligen inte. Om vi ska ha en välfärd som handlar om att människor får hjälp av andra människor och om den välfärden ska vara lika bra, år efter år, så behöver man samma personalstyrka. Om man vill att välfärden ska bli bättre och billigare så måste man komma på andra sätt att jobba. Man kan inte bara minska anslagen och säga till personalen att jobba bättre så löser det sig.

Lyssnade du på partiledardebatten?

– Nej, svarar Åsa, jag tänker på mitt blodtryck.

Till höst deltar hon på Intradagarna och föreläser om kommunernas ekonomi.

Hans Hallerfors.

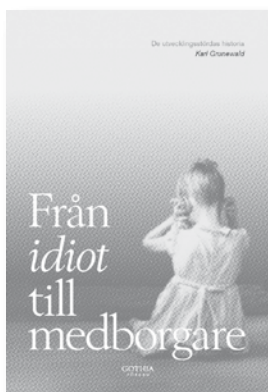
Bra böcker från Intra

En gedigen historik

Karl Grunewalds stora standardverk om personer med utvecklingsstörning beskriver historien från antiken till nutid. Ett måste för varje LSS-verksamhet som vill veta varför stödet ser ut som det gör! Intra har kommit över ett antal böcker som vi nu kan sälja billigt.

Från idiot till medborgare

496 sidor. Inbunden.
Pris 280 kr.

Barnen som växte upp på anstalt

På barnanstalten Sagåsen utanför Göteborg bodde på 1970-talet 248 barn. En skildring av Hans Hallerfors om hur omsorgerna såg ut för 50 år sedan när små barn låstes in på anstalt.

Barnen på Sagåsen

Intra, 2019, 138 sidor.
Pris 120 kr.

Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Bilder, händelser

Så här har historien aldrig skildrats förut! Karl Grunewald använde sig av tidningsurklipp, bilder och personliga kommentarer för att skildra alla de stora och små händelser som sammanlagt ledde fram till den stora omsorgsrevolutionen. En bok om när institutionerna avvecklades och frihetens vindar svepte bort en massa unket förtryck!

Omsorgsrevolutionen

Intra, 2015, 228 sidor, 154 bilder.
Pris 200 kr.

Bokslut över en epok

Den här vänboken till Karl Grunewald på hans 90-årsdag blev genom sitt rika innehåll till både ett bokslut över en spännande epok och en framtidsinriktad debattbok. Med bidrag av över 20 författare, bland annat Mårten Söder, Pernilla Glaser, Kerstin Vinterhed, Ove Mallander och Peter Brusén..

Omsorg i förändring.

Intra 2011, 278 sidor.
Pris 150 kr.

Omslagets konstnär

Erik Gustafsson har målat omslagsbilden:
"På Konstskolan LINNEA tycker jag det är spännande att teckna hus och skapa miljöer i teckningar och målningar, framförallt vintermiljöer. Jag är också nyfiken på historia, hur de levde förr och hur de skapade konst men gillar även att fotografera".

PS. Erik Gustafsson kommer att vara med på Linneas nästa utställning på Skarpnäcks Kulturhus 28/4-10/5. Vernissage tisdag 28 april kl 13.

Prenumerera!

Intra nr 2/2020 kommer ut i juni.

Du som vill prenumerera på INTRA: Betala 380 kr på postgiro 636 55 62-5 eller bankgiro 5308-1485.

Då får du fyra nummer av INTRA framöver.

Du kan också beställa prenumeration från vår hemsida:

www.tidskriftenintra.se

tel: 073-4199543

eller e-post: info@tidskriftenintra.se

Vi finns på Facebook också! Sök på Tidskriften Intra!

Utbildningen har fått betyget *"mycket hög kvalitet"* av Myndigheten för yrkeshögskolan

Utbilda dig till Stödpedagog hos oss!

Distansutbildning på halvfart
Sista ansökningsdag: 5 maj

Du hittar mer information om Skövde Yrkehögskola och ansöker via: skovde.se/yh

Yh Yrkehögskolan

SKÖVDE

Prenumerera på Intra!

Intra är en fri och obunden tidskrift som riktar sig till personal, tjänstemän, anhöriga och förtroendevalda och andra som är intresserade av funktionshinder och samhälle. Intra kommer ut med 4 nummer per år. En prenumeration kostar 380 kronor och gäller för fyra nummer när du än börjar.

VÄLKOMMEN! DU SOM ÄR VIKARIE, HÄR KAN DU LÄSA OM DITT NYA JOBB!

För vikarien och den nyanställda! Här finns all viktig information om allt som man som ny undrar över. Och lite till.

Pris per ex 60 kr
10 ex 40 kr per ex

Kostnad för frakt tillkommer. Beställ från e-post: info@tidskriftenintra.se, eller från hemsidan: www.tidskriftenintra.se

DVD-FILMER

200 kr 200 kr

Två DVD-filmer som skildrar hur stödet till personer med utvecklingsstörning utvecklats från 1800-talets mitt till idag. Båda filmerna för 350 kr.

Förtroendevalda behöver kunskap!

Politikerna behöver veta bakgrunden till dagens LSS-stöd!

Pris per ex 80 kr
10 ex 60 kr per ex

GRUPPBOSTADEN

Massor av bra läsning om gruppbostaderna.

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

DAGLIG VERKSAMHET

Det mesta och det bästa som skrivits om daglig verksamhet. Här finns kunskap, inspiration och intressant läsning!

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

Svåra frågor 1 och 2 tar upp frågor av etisk och moralisk karaktär i LSS-verksamheten. Som t ex:

*Vad gör vi med alla svåra känslor?
Hur nära kan man stå?
Hur gör man när någon inte förstår sitt eget bästa?
Hur skapar vi tillit?
Hur förhåller vi oss till övervikt?
Vad är professionalitet?
För vems skull är du på jobbet?
Hur mycket ska man ingripa?
Är det rätt att låtsas?
Och mycket mer...*

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

GOD MAN

En informativ skrift för alla som är gode män till personer med funktionshinder.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex